

اروپی وپرائنٹی

Ketabton.com

سید اصغر ہاشمی

۱۳۹۴ لمریز کال

ادبي وړانگې

سید اصغر هاشمي

۱۳۹۴ ل کال

کتاب پښندنه:

- د کتاب نوم: ادبي وړانگې
ليکوال: سيد اصغر هاشمي
خپرونډی: د افغانستان ملي تحريک، فرهنگي خانگه
وېبپاڼه: www.melitahrik.com
ډيزاينگر: ضياء ساپي
کمپوز: ليکوال
پښتۍ ډيزاين: فياض حميد
چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه
چاپ کال: ۱۳۹۴ ل کال / ۲۰۱۵ م
د تحريک د خپرونو لړۍ: (۴۹)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

لړليک

مخ

سرليک

- سريزه..... ۱
- د غني او الفت په شعرونو کې د اضدادو فلسفه..... ۳
- د استاد الفت په شعرونو کې رياليزم..... ۹
- د استاد الفت په شعرونو کې د ازادۍ پيغام..... ۱۵
- د گل پاچا الفت په شعرونو کې ارواپوهنيز څرکونه..... ۲۷
- د استاد الفت په کلياتو کې د فلسفي شعرونو څرکونه..... ۴۲
- د خوشحال قصيدو ته انتقادي کتنه..... ۵۱
- د شعر او نظم توپير او تړاو..... ۵۵
- د سيدجمال الدين افغان ستاينه..... ۶۰
- د تحقيقي اثر د لارښود ځانگړنې..... ۶۵
- په تحقيق کې د سرمحقق زلمي هېوادملمقام..... ۶۹
- ناشعوري، شعوري او تحت الشعوري شاعري..... ۷۳
- د ناول او رومان توپير او تړاو..... ۹۱
- د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې هيومانيزم..... ۹۸
- ماخذونه..... ۱۰۳
- د پښتوادب نوې ښکلا او د هاشمي د ادبي پنځونوهارونه..... ۱۰۹

سريزه

استاد گل پاچا الفت مفکر او مبتکر ليکوال، شاعر، ژوناليست، ادبپوه او ژبپوه دی او د ادب تيوری په برخه کې د ده کارونه لومړني دي.

استاد الفت مستحق ليکوال دی او دې باندې بايد ډېر کار شوی وای، چې پرې نه دی شوی او د ايندو و نسلونو نه هيله کوم چې د استاد تخليقات (منظوم او منثور) ويناووي مطالعه کړي او له فکره يې استفاده وکړي، خود استاد د فکر څرگندولو لپاره علم او بيا فکر کولو ته ضرورت دی او د علم په لاس ته راوړلو او فکر کولو باندې استاد ډېر تاکيد کړی دی.

د استاد ډېرې خبرې دي چې له وخته مخکې يې ويلې دي، يعنې د اينده نسلونو لپاره پکې ډېر نصيحتونه شته دي او پيش گوښی يې کړی ده.

دی د ماضي (تېر) وخت مطالعه درلوده، د حال په قدر پوه او د راتلونکي نه باخبره وه. په نړۍ کې ډېر کم فيلسوفان او مفکرين پيش بيني کولای شي، چې استاد الفت هم يو له هغو مفکرينو څخه دی.

د شعري کلياتو په يو ځای کې وايي:

سمه نیمه شپه ده سودايي له خوبه پاڅېدم
ځکه مې گډوډ او پرېشان دغه شعرونه دي
اوس يې که څوک نه لولي عالم په خوب ويده دی ټول
دا د سبا ورځې ويښ زلميو ته پيغامونه دي

استاد خپل شعرونه او په هغه کې د مفکورې برخه آينده ځوانانو
ته د يو ښه پيغام او لارښوونې په ډول وړاندې کوي.

استاد د ډېرې يادونې او ستاينې وړ شخصيت دی او زما د بې
سارې مينې چې استاد سره يې لرم، کله کله د دې د کړواو ليکنو په
باب پرې کرښې توروم او دغه د مقالو ټولگه (ادبي وړانگې) مې د
ځينو مقالو مجموعه ده، چې متفرقې مقالې لري، چې زياتې مقالې
مې په استاد ليکلي دي، او دغه ټولې مقالې مې يو ځل په تاند
ويپسايډ کې خپرې شوي دي، خو د ځينو دوستانو په غوښتنه مې په
کتابي ډول چاپ ته برابره کړه.

په درنښت

سيد اصغر هاشمي

د غني او الفت په شعرونو کې د اضدادو فلسفه

د فلسفې د يوې ځانګې په ډول د استاد گل پاچا الفت او خان عبدالغني خان په شعرونو کې د اضدادو فلسفې په هکله شعرونه شته دي.

استاد الفت وايي: ټوله نړۍ له ضدينو جوړه ده، که د انسان د زړه خوښه وي او که نه وي، له دې اضدادو سره به وخت او ژوند تېروي.

د غني خان په شعرونو کې هم د ژوند او مرګ په هکله فلسفي شعرونه شته دي، چې د اضدادو د فلسفې ډېرې بڼې نمونې دي.

استاد گل پاچا الفت پخپل (شعري کليات، ص ۱۰۴) کې د (آغاز او انجام) تر سرليک لاندې داسې وايي.

له اسمانه څاڅکي راغله د باران
پرې راشنه شوه سپين و سره او زېر گلان
يو څو ورځې پس يې باد ويورلې پانې
خپل آغاز انجام هيڅ نه شو ور عيان
په زرګونو کلو ګورو چې ژوندون شته
حرکت شته لوبدل شته مخکې يون شته
له آغازه له انجامه خبر نه يو
دومره وايو چې دورونه د ګردون شته

د انسان د پيدا ايښت وړخ او د مرگ وړخ الله تعالى ته معلومه ده او په تقدير كې ليكل شوي وي.

هيڅ انسان نه شي كولاى، چې د بل انسان د مرگ وخت په دقيقه موده او وخت كې وښايي.

استاد الفت هم داسې نظر لري او د پورته راغلي شعر مفهوم دى: له اسمانه بارانونه راوړېږي، ددې بارانونو له امله ټول بوټي شنه كېږي او ډول ډول گلان پيدا كېږي، د څو وړځو وروسته د همدې شنه شوو بوټو او رنگارنگو گلانو پانې د خزان د شمالونو له راتگ سره له منځه ځي، دغه بوټي په دې پوه نه شول، چې څنگه پيدا او فنا شول.

انسانانو هم په زرهاووو كلونو ژوند وكړ، حركت، كار او هلې ځلې يې وكړي، همدا انسان له خپل پيدا ايښته او مرگه خبر نه دى.

دلته هم د ژوندون او د مرگ په فلسفې په هنري، شعري او فكري انداز بحث شته دى، استاد الفت د ژوند او د مرگ په باب داسې نظر لري، چې د انسان د ژوند نېټه او د مرگ نېټه نامعلومه ده، نو په داسې بې اعتباره ژوند بيا اعتماد په كار نه دى. (۱)

استاد گل پاچا الفت په نثري كلياتو، ۱۸۵ مخ كې د (غم او خوشحالي) تر عنوان لاندې داسې وايي: (د پر خلك دي، چې يوه وړخ يې گرانه ښځه مري او دى غمجن كېږي، مگر بله وړخ نوى واده كوي او د خوشحالي هغه زور غم بېخي هېروي، نو دغه د خوشحالي ډولۍ او هغه د غم جنازه يو له بله ډېر ربط لري، كه هغه غم دغه كاله ته رانه شي،

دغه بنادي هم نه شي راتلی. (۲)

د استاد په شعري کلياتو کې فيوډالي نظام ته اشاره کوي او وايي:

غنا په فقر حکومت کاندې
بدايان لوړوي په نورو باندې
راسره شته دي ډېر عزتونه
په ماسمېرې واره کارونه
په خزانو مې فخر شاهان کړي
جگړې جنگونه په ما انسان کړي

په پورته راغلي شعر کې هم د مالدار او غريب يا د مال او پيسو
خاوند او مفلس يادونه شوې ده، چې که فلسفي بحث پرې وکړو، نو د
اضدادو فلسفې بحث ترې لاس ته راځي.

غني خان د مرگ او ژوند په باره کې داسې نظر درلود: دا د نور او نار
دنیا د اعدادو نه جوړه ده، د هر شي ضد شته، ژوند سره مرگ تړلی دی
او يو د بل ضد دي. د ژوند سره، رڼا او تياره، گل او اغزی، ټول د ژوند
سره تړلي دي.

که د انسان د زړه خوښه وي او که نه وي، ددې اعدادو سره به وخت
او ژوند تېروي. د انسان مرگ د انسان د زېږېدو له ورځې د هغې سره يو
ځای پيدا شوی دی. او هر ساکن شى به يوه نه يوه ورځ د منځه ځي او مړ
کېږي به.

که یو انسان هر څومره قوي، عالم، فاضل، مالداره او د دُنیا هر څه ورسره وي، بیا هم مړ کېږي.

غني خان وايي، مرگ په حقيقت کې د انسان ژوند دی، انسان بايد خپل مرگ ته خفه نه شي، ځکه د انسان ژوند بعد له مرگه شروع کېږي. رښتيا که انسان دینداره او د الله تعالی ټول اوامريې پر ځای کړي وي او د الله تعالی په لورینې او پیرزوينې د جنت دروازي يې پر مخ خلاصې شي، نو ژوند بیا هلته ژوند دی، نه دې دنیا کې. کله چې خزان د پسرلې گلونه ورژوي، پسرلی ورته وايي: ته ما وژلی نه شي، دا مرگ مې د نوي ژوند زیری دی. (۳)

نو د مرگ نه پس ژوند شروع کېږي. که په ژوند کې اضرار نه وي، وخت به په انسان نه تېریده، ژوند به بې خونده وي، لکه:

چې په ژوند کې سخته نه وي
لکه بې مالگې طعام
چې په خوله کې خندانه وي
لکه ډک د خاورو جام
چې ځواني کې تکلیف نه وي
لکه پټه میان کې توره
نه يې پرې شي نه يې شرنگ شي
په زنگونو شي رنځوره
ژوند که تش فیرنی خټل وي
دا خو سپې هم شي خټلی

که تش نسل زیاتول وي
دا غوییه هم شي کولی
ژوند نه خیته نه مانی وي
نه دېری د سرو لالونه
نه یاران نه معشوقې دي
نه باغونه د گلونو
ژوند خوتله دي یو په مخه
غورځېدل او پاڅېدل دي
ټکی سوز او ټکی ساز دی
څه خنډل دي څه ژړل دي
ژوند په سترگو د عاشق کې
پلوشه ده د خمار
په صحرا کې لټول دي
دا شنند کـوڅې لار

(۴)

غني خان وايي: په ژوند کې خوشحالي او خفگان دواړه بايد موجود وي، که ژوند کې سختي او خفگان نه وي، داسې مثال لري، چې غذا کې مالگه نه وي، دا چې بې مالگې طعام خوند نه لري، دغسې د خفگان نه بغير خوشحالي خوند نه لري.

د غني خان د ژوند او مرگ د فلسفې په اړه خپل نظر دی، د عام انسان فکر د غني خان فلسفي فکر ته نشي رسېدلی، هغه یو مفکر او

فيلسوف دی. يو عام انسان ته خو مرگ د ژوند خاتمه ښکاري، خو هغه وايي، چې مرگ ژوند نه شي وژلی، لکه:

که لکونه ژوندي مړه کړي

ژوند خوک نه شي مړ کولای

چا د بوي نه منع کړی

شنه گلونه د ربحان

د غه د غني خان يقين او ايمان دی او ددې دغه دعوه بالکل صحيح او پر خای ده، هغه نن هم ژوندي او سبا به هم ژوندي وي او تر کومه چې پښتو ژبه او ادب وي، غني خان خوک نه شي وژلی.

د استاد الفت په شعرونو کې ریا لیزم

د منځپانگې له مخې د استاد په شعرونو کې ریا لیستک شعرونه ډېر پیدا کېږي.

پښتو - پښتو تشریحي قاموس کې د (ریا لیست) په باب لیکي: (ریا لیست رښتونی، رښتینی، رښتین، حقیقت غوښتونکی، حقیقت لیدونکی، د ریا لیزم د هنري او ادبي مکتب او هنري اسلوب پیرو، واقعي، حقیقي) په معنا دی. (۵)

ریا لیست لیکوال به ضرور د ریا لیزم د ادبي مکتب پیرو وي، په تشریحي قاموس کې د ریا لیزم په اړه لیکي: (رښتینواله، حقیقت غوښتنه، واقعیت غوښتنه، د واقع اصالت، حقیقت پالنه) ته وايي.

د استاد گل پاچا الفت د شعرونو ډېره برخه ریا لیستیک شعرونه دي، چې د انتقادي ریا لیزم اساس جوړوي.

(د ادب د تیورۍ اساسونه) لیکوال سر محقق دوست محمد دوست شینواری د (Marcel Praust) فرانسوي لیکوال په حواله د ریا لیزم په باب تفصیلي بحث کړی دی، چې زه مې د موضوع اړوند خبرې ترې را کښم: (ریا لیزم زموږ د عصر د ادب او هنر اساسي مېتود دی، ادب او هنر په زرگونو پېړیو لاره ووهله، چې ځان یې د بداعت دغه

لور مېتود ته ورساوه، د دغې کلمې رېښه د ژوند د هغو رښتینو واقعیتونو بديعي تصوير او انعکاس دی، چې هنرمند او ليکوال يې د خپل چاپېريال د اړيکو په هينداره کې گوري. د سوسياليستي ريالېزم موسس ماکسيم گورکي د ريالېزم خصوصيت ته لنډه اشاره کوي: ريالېزم څه شی دی؟ په لنډه توگه بايد ووايو، چې د ژوند د واقعيت عيني انځور دی، داسې انځور چې ژوند د پېښو له هرج مرجه له خورا عمده انساني اړيکو څخه اخیستل شوی دی. (۲)

د فرانسوي ليکوال په تاييد استاد الفت هم د ټولني واقعي عيني انځور په داسې ډول وړاندې کړی دی، چې رښتینواله، حقيقت پالنه او حقيقت غوښتنه په کې له ورايه څرگندېږي.

سر محقق دوست شينواري د ريالېزم د پېژندنې په بحث کې ويلي دي: ريالېزم په ادب او هنر کې يوه داسې مېتوديکه لاره ده، چې له ليکوال او هنرمند څخه د پېښو د بشپړ رښتوني ترسيم او تصوير غوښتنه کوي.

ريالېزم تعريف او تعبير په ډول ډول شوی، خو په لنډ ډول يې داسې پېژندلی شو، ريالېزم په ټيپيکو شرايطو او اوضاعو کې د ټيپيکو پېښو، ټيپيکو وگړو او ټيپيکو کريکټرونو تصوير او ترسيم دی. ريالېزم لکه دادب او هنر د نورو مکتبونو په شان خاصه جهان بيني لري او له واقعيت او ژوند سره خاصه رابطه ساتي، ريالېزم د يوې خاصې ډلې مخصوص صفات د عيني شرايطو له پلوه گوري، زيار باسي هغه په ژور ډول مطالعه او هغه زده کړي او له ټولو خواوو يې د

ټیپونو ښودلو کې تصویر او ترسیم کړي. په عام ډول ریالېزم او په خاص ډول انتقادي ریالېزم، چې د استاد الفت په ویناوو کې ډېر لیدل کېږي، چې په ټولني کې د استثمار، د ظالمانو پر ضد ویناوې او د دوی غندنې په کې ښکاره کېږي.

(د ادب د تیورۍ اساسونه) مولف سر محقق دوست شینواری د انتقادي ریالېزم په اړه وايي: (انتقادي ریالېزم سترو هنرمندانو ډېر ځله په طبقاتي ټولنو کې ذات البيني روابط غندلي او د هغوی په مقابل کې یې هغه روابط هم ښودلي دي، چې په اجتماعي عدالت او د بشر دوستۍ په لوړ احساس ولاړ وي، د انتقادي ریالېزم په بدیعي اثارو کې په غالبه توګه (زاید شخص) او د کوچنیو وګړو څېرې له بل هر څه نه زیات تبارز کوي، چې د طبقاتي ټولني بې عدالتي او ظالم نظام د فشارونو په مقابل کې مقاومت کوي.

(د ادب د تیورۍ اساسونه) اثر ۱۲۱ مخ کې د روسي څېړونکي (ابراموویچ) د (ادب پوهنې اصول ۳۲۰ مخ) په حواله د انتقادي ریالېزم په باب وايي: (په انتقادي ریالېزم کې معمولا دوه ډوله ټیپونه او دوه ډوله جنجالونه لیدل کېږي.

الف: د وړي او ماړه، د بادار او مزدور، استثمار شوي او استثمارګر ترمنځه روابط او جنجالونه.

ب: د حاکمي طبقي د زبېښاکګرو ترمنځه، مبارزه چې پخپلو کې یو له بله د رقیب د کمزوري کولو په غرض سره خوري.

البته په انتقادي ريالېزم کې د مثبت هېرو گانو انځور او هغه شرايط چې دغه هېرو روزي، غالبا څر پر او تت غوندې وي، ځکه چې د هغه ايډيالي تصوير بيا هم په واقعي او ريالستيکو شرايطو کې جوړېږي او ريالستيک شرايط په طبقاتي ټولني کې د مثبت هېرو جوړېدو لپاره گران تمامېږي. لکه چې وويل شول، چې د انتقادي ريالېزم د پراختيا او ودې زانگو او ټاټوبي هغه طبقاتي ټولني دي، چې د ظالم او مظلوم ترمنځ روابط په کې حاکم وي، د انتقادي ريالېزم ليکوال دغه روابط او د هغه شرايط افشا کوي. (۷)

په طبقاتي ټولنو کې رښتيا هم چې انتقادي ريالېزم ستر مقام لري، خو په بې طبقاتي ټولنو کې د هغه لپاره نور ځای نه پاتې کېږي او خپل ارزښت له لاسه ورکوي، په ختيځ کې عموما او د پښتو په ادب کې خصوصا انتقادي ريالېزم د شلمې پېړۍ د اويلو زېږنده ده.

د وينو زلميانو د غورځنگ شاعرانو او ليکوالانو د پښتو ادب لپاره مهم کارونه کړي دي، په پښتو ادب کې همدغه وخت انتقادي ريالېزم را پيدا شو، په وده يې پيل وکړ، همدغه وخت غريب او بېوزله وگړي د ادبي اثر د هېرو په توگه د ادبي آثارو په مرکز کې ځای ونيو او د بې عاطفې او بې مغزه په توگه د ادبي آثارو په مرکز بډای څېره انځور او افشا شوه، له همدغه وخته وروسته په پښتو ادب کې انتقادي ريالېزم د پښتو ادب د اساسي مېتود په حيث منځته راغی او لا زياته وده يې وکړه، په همدغه وخت کې چا پخپلو نظمونو او يا نثرونو کې د جامعي فسادونه او فاسد عناصر، سود خواره، رشوت خواره، د خور او لور

پلورل، د پردیو ځمکو غصبول وټکول او ځینو د انتقاد قلم د دربار خواته متوجه کړ، د دغه وخت تخلیقي ډېر آثار دغه خصوصیت لري، البته د دربار ټکولو خاص تاکتیک او خاص طرز لاره، چې د لیکوالی او شاعرۍ خاص مهارت یې غوښته، په دې باب ارواښاد استاد گل پاچا الفت او عبدالرووف بېنوا د خاصې یادونې وړ دي، د الفت دا څو بیتونه وگورئ:

نه مې د چا مال خوړلی نه مې څوک وژلي دي
 نه مې کله ورک شه یا گمشو چاته ویلي دي
 بله گناه نه لرم په دې گناه مې مه نیسه
 زړه کې مې که پټ ظالم ته بد غوندي کتلي دي
 زه یې په لیدلو په کتلو گناهگار شومه
 نور یې په کولو په عمل باندي ښاغلي دي
 لوړ مقام ته رسي چې بوټونه پاکوي د بل
 ډېر په دغه شغل ریاست ته رسېدلي دي
 هیڅ امید ترې مه کړه که څوک ځان د تا غلام گڼي
 ما غلامانه ذهنیتونه پېژندلي دي
 دا چې ټیټ سرونه ستا په مخ کې سمېدای نه شي
 ستا مخ کې چې سم نه شول سم کله چلېدلی شي

د استاد الفت منظومې او منشورې تخلیقي ویناوې ډېرې نمونې ریالېزم لري او استاد ته یو ښه ریالیست شاعر ویلی شو.

دده انتقاد پرځای او د ټولني د اصلاح لپاره دی، یو بل ځای پخپل

کليات کې وايي:

يو شان نه دي نصيبونه قسمتونه
کاتبانو د ازل کړي فرقونه
چا بانگونه دي ډک کړي په ډالرو
چا پخپلو خدمتونو تاريخونه

يو وکیل ته زوی ويل چې ولې پلاره
کار ته نه ځي تنخوا خپله سرکاره
هغه ووي چې په کار او په خدمت خو
تنخوا گاني مزدور اخلي له باده

(۸)

په پورته راغليو بېلگو بسنه کوم او دومره وایم، چې د استاد د
شعرونو ډېره برخه انتقادي ريبالېزم جوړوي.

د استاد الفت په شعرونو کې د ازادۍ پيغام

د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې د ازادۍ په باب ډېرې ويناوې شته دي، ملي ازادې، د فکر ازادې او بيان ازادې دده د شعرونو يوه لويه او مهمه برخه جوړوي.

د استاد الفت شعري کلياتو کې د (ازادۍ) تر سرليک لاندې يو شعر دی:

په شپږۍ کې بڼه يم زه آزاد فقير
نه ورېښمو کې چينجي غونډې اسير
په خمتا کې حر آزاد بڼه دی سل ځله
له غلامه چې لباس يې وي حرير
د وژغنو په کېردي کې که آزاد يم
يو وېښته به يې ورنه کړم په کشمير
په ويجاړه کې مرغان ځاله کې خوښ وي
په قفس کې د سرو زرو وي زهير
چې مرغان په هوا وينم چرگ په ځمکه
راته ياد د اسارت شي بد تاثير
(۹)

د استاد الفت په شعري کلياتو کې (د ازادۍ وږمه، ازادې، د

آزادۍ احساس او د يووالي ترانه) تر سرليک لاندې د ملي آزادۍ ډېر
 ښه مثالونه شته دي، د استاد له كلياتو د ملي آزادۍ په مفهوم يو بل
 شعر دی:

شهرت د عقل له نامه د افلاطون نه ځي
 د آزادۍ مينه هيڅکله له پښتونه نه ځي
 که هر څه لار شي له دې دهر او جهان نه ځي
 د بل له مخ لاندې ژوندي وين ملتونه نه ځي
 د آزادۍ معراج ته نه رسېږي هغه کسان
 چې د غيرت او تنگ په لار کې يې سرونه نه ځي
 په توره باندې چې مړ نه شي څوک يې نه پېژني
 داسې مزار ته پښتني ملالې نجونه نه ځي
 سرو مال ځي د عشق په لار کې خاورې کېږي زړونه
 د ليلی مينه پس له مرگه له مجنون نه ځي

(۱۰)

استاد په آزادۍ مين و او د اولس سوکالي او خوشحالي يې په يو
 آزاده ژوند کې لیده او نه يې غوښته، چې اولس دې په اسارت کې ژوند
 وکړي.

دوی يې د فکر کولو لپاره هڅول او دوی ته يې د بيان د آزادۍ
 جرئت ورکاوه، استاد الفت دېته متوجه و، چې په افغانانو کې بايد د
 فکر کولو تمرين ته لاره هواره کړي، دا خلک اړتيا لري، چې د خپلې

ټولنې، چاپېريال، د انسان او ټولنيزو اخلاقو په هکله سوچ وکړي، چې د پته متوجه شي، چې بايد نيمگړتياوې اصلاح او نېنگنې لا د پېرې کړي، هو؛ فکر کول د انسان مفکوره پياوړې کوي او د ملي آزادۍ احساسات او جذبات په کې پيدا کېږي. (۱۱)

همدارنگه د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې د ملي ازادې په باب هم د پېرې ويناوې شته دي او د فکر ازادې او بيان ازادې هم دده د شعرونو يوه لويه او مهمه برخه جوړوي.

د استاد الفت شعري کلياتو کې د (ازادۍ) تر سرليک لاندې يو

شعر دی:

په شپږۍ کې ښه يم زه آزاد فقير
نه ورېښمو کې چينجي غوندي اسير
په خمتا کې حر آزاد ښه دی سل ځله
له غلامه چې لباس يې وي حرير
د وژغنو په کېردي کې که آزاد يم
يو وښته به يې ورنه کړم په کشمير
په ويچاره کې مرغان ځاله کې خوښ وي
په قفس کې د سرو زرو وي زهير
چې مرغان په هوا وينم چرگ په ځمکه
راته ياد د اسارت شي بد تاثير

(۱۲)

د استاد الفت په شعري کلياتو کې (د آزادۍ وږمه، ازادې، د

آزادۍ احساس او د يووالي ترانه) تر سرليک لاندې د ملي آزادۍ ډېر
 ښه مثالونه شته دي، د استاد له کلياتو د ملي آزادۍ په مفهوم يو بل
 شعر دی:

شهرت د عقل له نامه د افلاطون نه ځي
 د آزادۍ مينه هيڅکله له پښتونه نه ځي
 که هر څه لار شي له دې دهر او جهان نه ځي
 د بل له مخ لاندې ژوندي وين ملتونه نه ځي
 د آزادۍ معراج ته نه رسېږي هغه کسان
 چې د غيرت او ننگ په لار کې يې سرونه نه ځي
 په توره باندې چې مړ نه شي څوک يې نه پېژني
 داسې مزار ته پښتني ملالې نجونه نه ځي
 سرو مال ځي د عشق په لار کې خاورې کېږي زړونه
 د ليلی مينه پس له مرگه له مجنون نه ځي

(۱۳)

استاد په آزادۍ مين و او د اولس سوکالي او خوشحالي يې په يو
 آزاده ژوند کې لیده او نه يې غوښته، چې اولس دې په اسارت کې ژوند
 وکړي.

دوی يې د فکر کولو لپاره هڅول او دوی ته يې د بيان د آزادۍ
 جرئت ورکاوه، استاد الفت دپته متوجه و، چې په افغانانو کې بايد د
 فکر کولو تمرين ته لاره هواره کړي، دا خلک اړتيا لري، چې د خپلې

ټولنې، چاپېريال، د انسان او ټولنيزو اخلاقو په هکله سوچ وکړي، چې د پته متوجه شي، چې بايد نيمگړتياوې اصلاح او نېنگنې لا ډېرې کړي، هو؛ فکر کول د انسان مفکوره پياوړې کوي او د ملي آزادۍ احساسات او جذبات په کې پيدا کېږي.

د استاد الفت په تخليقي ليکنو نظم او نثر کې د فکر او وجدان آزادي هم ليدل کېږي.

استاد په نثري کلياتو، ۸۸ مخ کې د (نوي درس) ليکنې کې د فکر د آزادۍ په باب وايي: (زه د فکر آزادي له هرڅه پورته گڼم، هرڅوک له ځانه خوا بدي کوم، مگر خپل ځان او خپل وجدان خوشحال ساتم.)

استاد الفت د (فکر) تر عنوان لاندې د فکر د آزادۍ په هکله داسې وايي: (څو کاله دمخه چا په دې هېواد کې بنو ته بڼه او بدو ته بڼه نه شو ويلی، څوک چې د فکر او رايې خاوندان بلل کېدل، په زندانونو کې واچول شول او فکرونه په کې مضمهل شول، اوس دنيا بل راز شوه او د دې عصر کارونه له مود نه فکر غواړي او د پخو فکرونو تقاضا کوي، مود اوس مجبور يو، چې فکر او د فکر خاوندان پيدا کړو، يعنې د فکر کولو مشق او تمرين وکړو، د دې مشق لپاره ميدان او غولۍ په کار دي، چې هغه جرايد او مطبوعات دي، مطبوعات بايد آزاد وي او آزاد فکرونه په کې ځای پيدا کړي، په دې کار کې ډېرې فايدي دي او دغه آزادي زموږ لپاره ډېره ضروري ده، اوس زموږ په مغزو کې فکرونه وچ شوي، مود د فکر په توليد قادر نه يو، که چېرې د جرايدو او مطبوعاتو آزادي د يو قانون له مخې پيدا شوه، له دماغونو نه به څه وزېږي او

سرگرداني به ورکه شي.

هر يو به د خپل فکر په صحت او غلطۍ پوه شي، ځکه چې فکر آزاد شي، اقتصاد هم آزاد بږي او هر څوک نښو ته نښه او بدو ته بد ويلي شي، که فکر آزاد شي، هر څوک به د خپل حق مطالبه وکړي او خپل حق به وغواړي.

همدارنگه د استاد الفت يوه بله ادبي ټوټه (بې گناه بندي) په نامه ده، چې د فکر د ازادۍ يوه نښه نمونه ده.

استاد الفت په نظم او نثر کې د فکر د ازادۍ په باب ډېر څه ليکلي دي، چې د نظم يوه نمونه يې (آزادۍ) تر عنوان لاندې داسې ده:

آزادي ده ژوندانه لـــــــره اکســـــــير
لوی دولت دی ورسره خیر کثیر
په عادي نظر کتل ورته گناه ده
نــــاپوهي ده د وجدان او د ضمیر
پست عزت د ژوندانه آزادي بویه
بې له دې وي ژوند ذلیل خوا و حقیر
آزادي د تن او غړو څه په کار ده
که دې فکر وي تر لــــی په ځنځیر
چې آزاد فکر لري په جېلخانه کې
دی آزاد دی نه غلام غوندي وزیر
په تش لاس آزادي نه شي څوک ساتلی
آزاد نه دی بل ته اړ، وړی، فقیـــــــر

چې وطن او ملک آزاد وي کله بنایي
چې یې خلک د خوتنو وي اسیر
باداري د زور او زرو چې کړي ورکه
ده همدغه آزادي وړد تقيدير

(۱۴)

استاد آزادي د ژوند لپاره یو قیمتي خیزگني او په عادي نظر ورته نه گوري، دی وایي که د انسان ټول بدن په ځنځیرونو وتړل شي، خو چې فکري آزادي وي.

د استاد الفت په شعري کلیاتو (۲۱۹ مخ) کې (غریب ماشوم) تر عنوان لاندې یو شعر دی، چې د فکر د آزادي لپاره یو بهترین شعر او نوی فکر دی.

په دې شعر کې یې فکر د یو غریبي کورنۍ ماشوم سره تشبیه کړی دی، چې هر بل ماشوم هغه وهي او په ژړا کورته راځي، هیچا دغه ماشوم نه دی نازولی، هیچا ددې پر سر لاس نه دی کش کړی او گرد و هلی سربې د هیچا له خوا نه دی پاک شوی، دا د غریبي کورنۍ ماشوم دی، د خان د کورنۍ ماشوم نه دی، د غریبي کورنۍ ماشوم دی، ځکه مکتب او دفتر ته نه دی تللی او د لویانو په مجلس کې هم ناست نه دی.

د استاد الفت دغه پخوانی نظر ډېر پرځای دی، او س هم د غریبي کورنۍ شخص ته وظيفه نشته، که د غریبي کورنۍ نه نابغه هم پیدا شي، په افغانستان کې ارزښت نه لري.

استاد الفت د (صلح کل) تر عنوان لاندې وايي:

له واره كوره راوځه لوى جهان سره اشنا شه
 خيل او قام نه را اوچت شه له انسان سره اشنا شه
 له هگۍ نه را بهر شه په قفس كې مه او سپره
 له دې ټيټې هوا پورته له طيران سره اشنا شه
 د زمان مكان په قيد كې او سپدنه اسارت دى
 محدود مه او سه هر گوره لا مكان سره اشنا شه
 د بندي فكر خاونده د وهمونو نظر بنده
 كه ذهني آزادي غواړې له عرفان سره اشنا شه
 كه د ځان په شان انسان ته ودرېدلى يې سر كوزى
 ځان دې نه دى پېژندلى، له خپل ځان سره اشنا شه
 چې د جاه و جلال بت ته په سجده باندې نسكور يې
 بې ايمان راته ښكاري له ايمان سره اشنا شه

(۱۵)

د استاد په شعرونو كې د فكر د آزادۍ په هكله ډېر شعرونه شته
 دي او په نثري كلياتو كې هم ډېرې ښې ښې نمونې د داسې ويناو لري.
 د ارواښاد استاد گل پاچا الفت په شعري كلياتو كې د ملي آزادۍ
 او فكر آزادۍ سربېره د بيان آزادۍ په باب هم شعرونه شته دي، يعنې د
 محتوا له مخې د بيان آزادي دده په تخليقي (منظومو او منشورو) ليكنو
 كې ليدل كېږي.

د الفت صاحب په شعرونو كې د بيان د آزادۍ په اړه ډېرې نمونې

شته، چي د بېلگې په ډول (شعري كليات، ص ۳۱۰) نه د (زندان) تر سرليک لاندې د بيان د آزادۍ يو ښه نمونه ده او وايي:

لاړم دارالمجـانين تـه
هلتـه و خـو لـبـونـي
ډـېر بـې قـيـدـه غـر بـدل
ژبـې نـه وې پـه فـرمان
آزادي وه د بيـمان

په خبرو بنديز نه و
ننه و ډارد خـارنوال
د خطر احساس هـيخ نه و
بـې پـروا و ناطقـان
ناخبر لـه ايـن و آن

کېدې رنگ په رنگ خبرې
بې ادا بـو بـې ترتيبـه
د هر چا کلام مصـوون و
لکه زوی د پارلمان
له قانونه په امان

دروازې کـه وې تړلـې

ځنځير پيچ و لپسوان
په نامه شفا خانه وه
هيچا نه باله زندان
بدل شوي و عنوان

له هغه ځايه چې لارم
د محبس تورو کوټو ته
هوبنځياران لاپه عذاب و
تري نه بنه و لپونيان
داد عقول د بنځمنان

مگر ژبه بندي نه وه
وينه او په پوره آزاده
لوش او بونه نه و بربري
نه له بند خڅه بنديان
نه له اوره پتنگان

چې راو وتم له بنده
تگ راتگ هر لور آزاد و
هر څوک و پخپله خوښه
غلامی ته ور روان

د یوه بل بنده گان

آزادي د فکرنه وه
ژبې بندي وي لسه ډاره
په احتياط احتياط مجلس کې
غږېدل به وزيـران
وايـه! چيرته و زندان
په کوم خای کې و بنديان
(۱۶)

استاد الفت د شعر ويلو او ادبي ټوټو ليکنو هنر دا دی، چې ډېره
وړه موضوع په نوي، بڼکلي او هنري انداز کې بيانوي.
د وينو زلميانو د غورځنگ په اهدافو کې د بيان آزادي يوه مهمه
خبره وه، استاد او ملگرو يې د بيان، فکر او ملي آزادی غوښتونکي وو.
د استاد د يو شعر څو بيتونه داسې دي:

نور خلک ترې منکر دي يو په ما باندې قيامت دی
ترڅو به زه يوازې قيامتونه قبلوم
يوه ژبه راپرېږده چې کوم درته عرضونه
په لاس په پښو په غاړه ځنځيرونه قبلوم
(۱۷)

استاد آزادی ته له هرڅه ډېر ارزښت ورکوي او پر آزادی مين دی

(نثري کلياتو ۳۲۰ مخ) کې وايي: (هو؛ هرڅه او هرڅوک چې د بل د لاس لاندې وي، هغه د همدغسې ورځې لپاره روزل کېږي، وگوره بزگر خپل غوايي بڼه ساتي، په سره غرمه کې ورته واښه کوي، اوبه ورکوي، چې بيا پرې جغ کېږدي او ځمکه پرې واړوي، همدغه شان خپل کښت وخت پر وخت پڼه کوي، له غويو او پسويې ساتي، چې له ځمکې هسک او ژر ورپېل شي.

همدارنگه هر قام چې خپل واک نه لري او د بل لاس لاندې ژوند کوي، هغو د نورو د ژوندون لپاره لکه چرگان او غوايي ساتل کېږي او روزل کېږي، نو دوی ته که هر څومره بڼه خواره ورکول کېږي، همغه خواره دوی د مړينې لپاره غټوي.)

د ژوند آزادي، د ملک آزادي، د انسان آزادي، فکر آزادي، ملي آزادي، بيان آزادي او داسې نورې برخې د محتوا، منځپانگې او معنا له مخې د استاد (الفت) په تخليقاتو کې پيدا کېږي.

د گل پاچا الفت په شعرونو کې ارواپوهنيز څرکونه

د استاد گل پاچا الفت په شعري کلياتو کې داسې شعرونه هم پيدا کېږي، چې د استاد نظريات او ويناوې د ديو پيداگوگ سره پرتله کولا شو.

د پيداگوژي کلمه د پخوانيو يونانيانو اصطلاح ده، چې د پيداگوگس (د ماشوم لارښود) له کلمې څخه يې سرچينه نيولې ده.

استاد الفت په شعرونو کې ډېرې لارښوونې کورنيو (والدينو) او ماشوم ته په کې شته دي، لکه بنسټونيز او روزنيز نظرونه، فردي تفاوتونه، د محيط تاثيرات، د اولاد روزنه، د مور پالنه د اولاد لپاره، د مور مينه د اولاد لپاره او داسې نور نظريات او افکار د والدينو او ماشومانو لپاره په کې پيدا کېږي.

دغه د پيداگوژي کلمه د يونانيانو اصطلاح ده، پيداگوگان په هغه دوره کې داسې غلامان و، چې د ماشوم ساتنه يې پر غاړه درلوده، هغوی د اتن د بنسار او سپدونکي ماشومان بنسټونکي، جمنازيم (لوبغاري) او نورو ځايونو ته بيول او بېرته يې راوستل.

وروسته روميانو دغه کلمه له يونانيانو څخه واخيسته، رومي

پيداگوگانو د ماشوم پر ساتنه سربېره د هغوی روزنه هم پر غاړه درلوده، ترروميانو وروسته د ښوونې او روزنې وظيفه معلمانو ته سپارل شوې او دغه شان د پيداگوژي کلمې ورو ورو بين المللي سويې ته لار ومونده.

ددغې پيداگوژي د علم په عامېدو سره ډېرو خلکو ددې علم مطالعې ته مخه کړه، دا چې دا علم د ښوونې او روزنې په برخه کې ډېر په کارېږي، نو ډېرو ددې علم مطالعې سره شوق پيدا کړ او دغه پيداگوژيکي نظريات او افکار د پښتو ژبې د ډېرو شاعرانو او ليکوالانو په اثارو کې پيدا کېږي، چې د بېلګې په ډول خوشحال خان خټک، عبدالرحمن بابا، عبدالحميد مومند، استاد گل پاچا الفت او نور داسې کسان ښودلی شو.

د استاد الفت په شعرونو سربېره چې پيداگوژيکي نظريات لري، په تحقيقي اثارو کې هم ځينې داسې نظريات لري، چې پيداگوگانو هم دغه فکر او نظريات درلودل.

د استاد الفت د ادب تيورۍ په برخه کې لومړنی اثر ادبي بحثونه دي، چې استاد په کې د شعر د ښکلا په باب وايي: (تاسې له شعرو او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ، د شعر هدف حقيقت نه دی، جمال دی). (۱۸)

کانديد اکاډمېسين محمد صديق روهي، ادبي څېړنې (ص ۱۱۳)، کې د ښکلا پېژندنې په باب د نامتو پيداگوگ (کانټ) نظريات او افکار داسې راوړي: (انسان په غريزي توګه له ښکلا سره مينه لري، دغه

ښکلا د رنگ، او از او حرکت په توگه په مختلفو هنرونو کې ځان څرگندوي او ښکلا د ټولو هنرونو گډ خصوصیت دی. (کانټ) ورپسې وايي، چې ښکلا او گټه بېلا بېل شيان دي، دا شرط نه ده، چې ښکلي شيان دي هرو مرو گټور وي، د مثال په توگه د کرم گل د گلاب د گل نه گټور دی، ځکه چې خوړل کېږي، خو هيڅکله شاعر تر اوسه ښايي په دې نه وي بريالی شوی، چې د کرم گل وستايي، يا مثلاً د يوې ښکلې ښځې سره څوک په دې خاطر واده نه کوي، چې له مېړه سره به د پټي په کرلو او رېبلو کې د بدرنگه ښځې په نسبت زياته مرسته کوي، په دې ترتيب (کانټ) داسې فکر کوي، چې ښکلا ځانته مستقل ارزښت لري.

نو کله چې استاد گل پاچا الفت د شعر د ښکلا په باب وايي: تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ، د شعر هدف حقيقت نه دی، جمال دی.

په حقيقت کې خپله خبره د (کانټ) د ايستيتيکي پرتيوري باندې بنا کوي، دا به هم ښايي درسته وي، چې شاعران او هنرمندان حقيقت نه څرگندوي، بلکې هغوی د واقعيت تقليد کوي. (۱۹)

د ښکلا په باب د پيداگوک (کانټ) نظر او فکر استاد گل پاچا الفت هم لري او تاييدوي.

د استاد الفت په شعري کلياتو کې هم پيداگوژيکي نظريات شته دي، چې څو بېلگې يې دا دي:

ښوونه او روزنه: د محتوا او معنا له مخې د استاد گل پاچا الفت

په شعرونو کې ښوونېز او روزنيز نظرونه او ښوونې او روزنې ته د انسانانو د اړتيا په باب ډېرې ويناوې شته دي.

ښوونې او روزنې ته اړتيا ډېره ليدل کېږي، د قرآن کریم د آيتونو پر اساس الله تعالی انسان لومړی ځل ناپوه موجود پيدا کړ او وروسته يې ورته داسې شيان ورزده کړل، چې د همدغو زده کړو له کبله انسان د ملايکو په نسبت لوړتيا و موندله او ملايکو حضرت آدم عليه السلام ته سجده وکړه او دغه زده کړې خوی د انسان په اولاد کې له يوه نسل نه بل نسل ته په ميراث پاته شو.

[علم الانسان ما لم يعلم] (العلق/۵)

ژباړه: الله تعالی انسان ته هغه څه ورزده کړل، چې پرې نه پوهېده.

[طلب العلم فريضة على كل مسلم] (حديث شريف)

ژباړه: د علم حاصلول په هر مسلمان (نر او ښځه) فرض دی.

هم د مذهبي او هم د عقلي او تجربوي دوه نظريو له امله روښانه ده، چې نسل تل تر پيدا ايښت وروسته ددې لپاره چې د چاپېريال د گټورو او خطرناکو عواملو د ټولگې ترمنځ لار ورکه نه کړي، ښوونې او روزنې ته ډېره اړتيا ليدل کېږي، استاد الفت د قرآن او حديثونه باخبر وه، د عصري علومو مطالعه يې درلوده او د خپل تجربوي ژوند له امله د عوامو خلکو د ښکېختۍ او خوشبختۍ له امله د ښوونې او روزنې په باب ډېر نظريات درلودل او له عوامو نه يې د ښوونې او روزنې غوښتنه کوله.

ښوونه او روزنه دوه بېلابېلې کلمې دي، چې له بېلا بېلو مفاهیمو سره د دوه جلا کلمو مفهوم اخیستلی شي، خو له لیکلو څخه یې چې په مترادف ډول راځي، داسې څرگندېږي، چې یوه معنا لري، خو په اصل کې ښوونه او روزنه یو له بله توپیر لري او دوه جلا جلا مفاهیم لري.

د انسان ټول کارونه، کړنې او سلوکونه، چې د (رعایت، عادت او اطاعت) تر عنوان لاندې سرته رسېږي او یا څرگندېږي، د تربیت (روزنې) له ډول څخه شمېرل کېږي، یا د روزنې په نوم یادېږي. (۲۰)

هغه مفاهیم چې نتیجې یې د انسان د ذهني او رواني حرکي کړو وړو په بڼه څرگندېږي، د تعلیم (ښوونې) له مفهوم څخه شمېرل کېږي، یا د ښوونې په نوم یادېږي.

د استاد الفت په شعري کلیاتو کې ښوونیز او روزنیز نظرونه او ښوونې او روزنې ته د عوامو تشویقولو او هڅولو بېلگې شته دي، چې د ښوونې او روزنې په هکله به ددې له شعرونو ځینې بېلگې راوړم:

فضیلت د انسان علم و عمل دی
 که په سړي پټکی شال او که ململ دی
 د هر چا معنی ته گوره نه لباس ته
 ما د بڼه لباس خاوند ولید مهمل دی
 په تورتم کې دې هغه سړی وي وړاندې
 چې یې لاس کې د عرفان ښایسته مشعل دی

د استاد گل پاچا الفت شعرونه ډېر ښوونيز مسایل لري او خلک
يې د تعليم، پوهې، علم او تحصيل لپاره تشويق کړي دي (د معارف
ترانه) تر عنوان لاندې يو نظم دی، چې څو بيتونه يې داسې دي:

د جهل دوره تېره شوه دا عصر د عرفان دی

بې علمه ژوندون گران دی

په حق پسې روان يو

د علم پتنگان يو

د جهل دښمنان ي

لښکر د معارف يو لوړ زموږ نام و نشان دی

بې علمه ژوندون گران دی (۲۲)

د استاد پورتنۍ دوه بېلگې د ښوونيزو شعرونو ښې نمونې دي او
کلياتو کې داسې نمونې په لسه او و پيدا کېږي.

د الفت صاحب په شعرونو کې روزنيز نظريات هم پيدا کېږي، چې
لاندې څو مثالونه د نمونې په ډول راوړم:

ښه سړی چې له بدانو سره مل شي

دده فکر د هغوی فکر کې حل شي

همدغه مسخ کېدل دي په معنی کې

چې يې خوی د کوم حيوان په خوی بدل شي

(۲۳)

افتخار په مال او عار له فقره نه کا
 د کمال خاوند په هر صورت افضل دی
 همپشه په ښه سیرت سرې ښه ښکاری
 په صورت باندې که زېر او یا شېدل دی

(۲۴)

د استاد الفت پورته راغلي شعرونو کې روزنیزو موضوعاتو ته
 نغوته په کې شوې ده.

د انسان په داخلي جوړښت (خوی، عادات، اخلاق، سپړیتوب،
 انسانیت، جذبات، احساسات، عاطفه او داسې نور) باندې د ښوونې
 او روزنې اغېزې وي.

ښوونه او روزنه یو له بله لازم او ملزوم دي، خو ډېر عالمان، پوهان
 او تحصیل کوونکي مې ولیدل، چې ښوونیزه برخه یې پیاوړې ده، خو
 روزنیزه برخه یې ضعیفه ده، نن مو د ټولني ډېر خلک ښوونه لري، خو
 روزنه یې کمزورې ده، چې زما په پوهه له ښوونې روزنه ډېره مهمه ده.

استاد الفت پخپلو شعرونو کې د ښوونې او روزنې په حاصلولو
 ټینګار کړي دي.

فردی توپرونه: د استاد الفت په شعرونو کې د محتوا له مخې د

(فردی تفاوتونو) تر مفهوم لاندې شعرونه هم شته دي.

په اروا پوهنې کې (فردی تفاوتونه) د ځانگړي سرلیک لاندې توضیح او تشریح کېږي، چې لوی لوی بحثونه پرې شوي دي، چې زه د موضوع اړوند یې په لنډ ډول وړاندې کوم.

د نړۍ د ټولو انسانانو داخلي جوړښت (مینه، محبت، احساسات، جذبات، تخیلات، شخصیت، سریتوب، اخلاق او نور) او خارجي جوړښت (قد، قواره، د پوستکي رنګ، سترګې، پوزه، غوږونه او داسې نور) یو له بله سره توپیر لري.

په نړۍ کې هېڅ یو داسې انسان به نه وي، چې له بل انسان سره په داخلي او خارجي جوړښت کې سره یو شان وي.

د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې داسې بېلګې شته دي، چې د فردی تفاوتونو مفهوم ارایه کوي.

(ډاکټر یوسف کریمی، روانشناسي اجتماعي) کې د فردی تفاوتونو په باب داسې وايي:

ژباړه: (د ځمکې پرمخ د نړۍ ټول مخلوقات، ژوندي، غیر ژوندي که هغه حیوانات وي او که نباتات وي، الله تعالی په یو ټاکلي اندازه او بنسټ سره پیدا کړي دي، د وراثت او محیط تاثیرات دي، چې د انسانانو داخلي او خارجي جوړښت یو له بله سره توپیر لري، د بېلګې په ډول د قد لوړوالی، وزن او ذکاوت د توپيرونو له جملې څخه ګڼل کېږي.) (۲۵)

د استاد الفت شعري کليات، ۳۸۵ مخ کې د (محيط او انسان) تر سرليک لاندې يو ډبر په زړه پورې مثال د فردي تفاوتونو د مفهوم په باب ويلى دى او وايي:

په هرڅه کې دي عيان تفاوتونه
يو شان نه وي د څېرې او لوجې اور
انسانو کې شته څومره ډېر فرقونه
نه دي يوراز او سپدونکي د يو کور
د گاندي کار له ټاگوره پوره نه دى
گاندي جي هم نه شي کړى کار د ټاگور
باز نه مه غواړه نغمه د بلبلانو
مه کوه په توره لو، کړه يې په لور
د چالاس توري ته جوړ د چاهنرته
د هرلاس د گوتو کار نه دى انځور
انساني قوه خو پوهه او تمیز دى
حيواني قوت دى بې تمیزه زور

(۲۲)

استاد په پورته شعر کې وايي: په انسانانو کې ډېر توپيرونه شته دي، د يو کور او سپدونکي به هم يو شان نه وي، گاندي د ټاگور کار نه شي کولای او ټاگور د گاندي کار نه شي کولى.

د استاد یو بل شعر دی او داسې وایي:

یوه باغ کې وي ولاړې ډېرې ونې
هره پانه یې لایقه د ستاینې
ځینې جگې ځینې ټیټې کوز و پاس وي
لکه گوتې د یوه وجود د لاس وي
چا مېوه لرله چا بنایسته گلونه
د چا سیوری و ډېر بڼه د چا قدونه
چینار لوی و شفتالو لکه ماشوم و
د مڼې او ناک توپیر له ورا معلوم و
له یوه سره لویي وه نور څه نه و
بل سره رنگونه بڼه خوندونه بڼه و
د مرغانو نغمې وې به کې څو رازه
هر مرغه مو پېژانده له خپل آوازه
رنگارنگ گلونه و یوه چمن کې
لکه وي چې ولسونه په وطن کې
دوه سکه ورونه لري بېل بېل نومونه
بېل رنگونه بېل غبرونه بېل خویونه
مگر دواړه او سپدونکي د یو کور دي
د یوې سترگې په کور کې سپین او تور دي

د استاد د پورته شعريه ويلو سره د فردي تفاوتونو مفهوم د هر لوستونکي ذهن ته ورځي، خو په دې شرط، چې فردي تفاوتونه وپېژني، د استاد د يوه بل شعر نمونه ده:

قامونه دي بېل بېل فصلونه د خلقت د کتاب
ده هره نوعه او هر جنس لکه يو فصل او باب
په هر تصنيف او هر تاليف کې وي فصول او ابواب
ددې لپاره پيدا شوی دی فرقې او احزاب
خدايه! ستا صنع ستا سنت په دغه شان وينمه
چې څوک ترکان او څوک عرب او څوک افغان وينمه

(۲۸)

د الفت صاحب له ټولو لوړو راغلو بېلگو څخه په څرگند ډول د فردي تفاوتونو نظريات او افکار ښکاره دي.

د محيط تاثيرات: په ارواپوهنې کې د محيط پر تاثيراتو ډېر بحث شته دی او د محيط تاثيرات د انسانانو پر ژوند په مستقيم او غير مستقيم ډول تاثيرات درلودی شي.

د انسانانو پر داخلي جوړښت د محيط تاثيرات ډېرې اغېزې لري، چې استاد الفت دې مسایلو ته متوجه شوی او شعري کليات يې د محتوا، منځپانگې او معنا له مخې داسې شعرونه هم لري، چې د محيط د تاثيراتو مفهوم څرگندوي.

(ادبي مرغلرې، ص ۳۱۲) کې استاد الفت (د محيط تاثير) تر

عنوان لاندې داسې وايي:

سوځوي مو اوبه هم چې په جوش راشي
 اوبه اور شي که محیط يې وي سور اور
 په اوږد بستر کې سيند درومي ارامه
 خو په چرکې يې بيا گوره شرو شور
 په هرڅه کې د محیط تاثير ته گوره
 وي بې زهرو چې اوبو کې وي منگور
 لوگي اور نه دی پيدا خو څوک نه سوځي
 د محیط اغېزه کله لري مور
 له يوه پښته رڼا او لوگي دواړه
 د يوه منځ منور او د بل تور

(۲۹)

د محیط تاثيرات له انسانانو سر بېره پر حيواناتو، نباتاتو او
 جماداتو هم خپلې اغېزې درلودې شي، چې مثالونه يې زښت زيات دي.
 د استاد په شعرونو کې د پورته راغلي شعر په شان نورې بېلگې
 هم پيدا کېږي، د شعريوه بله نمونه يې داسې ده:

محیط چا نه چنگېز جوړ چا نه بودا کړ
 د محیط مخلوق هم فخر هم پېغور
 کله کله څوک پيدا شي په محیط کې

چې محیط ورپسې ځي که ځي هر لور

(۳۰)

استاد وايي: د محیط تاثيرات دي، چې له ځينو گناهگاران جوړوي او له چا مسيحا جوړوي، له چا چنگېز جوړوي او له چا بودا جوړوي.

والدينو پالنه او مينه د اولاد لپاره: په اروا پوهنې کې د والدينو مينه او محبت، تربيه، ښه اخلاق او داسې نورو ښودنه اولادونو ته د دوی وظيفه ده او د استاد الفت په شعرونو کې د محتوا له مخې داسې شعرونه هم پيدا کېږي، چې والدين بايد له خپلو اولادونو سره ډېره مينه وکړي او ښه پالنه يې وکړي.

د والدينو له ډېرو مهمو وظيفو او مسووليتونو څخه يو هم د ښه او ښک اولاد روزنه ده.

د پلارو مور په حيث غواړو، چې اولاد مو ذکي او باهوشه وي، د هر علم په برخه کې با استعداد، لايق او د کار و بار په برخه کې موفق اولادونه هم غواړو.

په جسمي او فزيکي لحاظ هم غواړو، چې اولادونه مو ښايسته او ښکلي وي، که څه هم د دغو امتيازونو نشتوالی زموږ اولادونه نه بېکاره کوي او له انسانيت څخه يې څه نه کموي، يعنې که د هوبښ، ذوق، هنر (کسب او کمال) او ښايست نه لرل مو اولادونه له انسانيت څخه نه باسي، خو بد اخلاقه او غير اخلاقي روزنه د هغوی انسانيت

کموي او د هغوی شخصیت داغمن کوي. (۳۱)

اولادونه د والدينو مينې او محبت ته ډېره اړتيا لري او دا د اولادونو حق دی، چې مور و پلار بايد ورسره مينه وکړي، د استاد په شعري کلياتو کې د اولادونو پالنه او له اولادونو سره د مينې په باب شعرونه شته دي، چې د بېلگې په ډول لاندې مثالونه راوړم:

خو چې ځمکه، اسمان او دنيا شته
 د مور زړه کې د مينې رڼا شته
 که هيچا سره هيڅ ځای کې نه وي
 مور سره محبت بې ریا شته
 د مور مينه د مينو مور بوله
 که دې مينه په خور يا لالا شته
 د لیلی محبت که هر گوره
 د مور مينه د مينې تر شا شته
 ټول عالم يې که بد گڼي مورې
 په اولاد پېرزوينه د تا شته
 ستا په مينه کې نقص نه پېښېږي
 تا سره سرمايه د بقا شته
 تاته وي لکه تور د دوه سترگو
 که دې غېږ کې اولاد نابينا شته
 ژوندون تا را بښلی دی مورې
 له ژوندونه نور څه شی اعلی شته

ما اول دي و تاته ژړلي
بل خای کله د چاد ژړا شته
جنت ستا د قدم لاندې دی موري
تر دې لور مقام کله د چاشته
که زما په سروې داستا سيوري
نه حاجت د طوبي يا هماشته

په پورته راغلي شعر کې د مور مينه، محبت او مرحمت په هنري
ژبه بيان شوی دی او د استاد الفت په شعري کلياتو کې داسې نوري
بېلگې هم شته دي.

د اولادونو د روزنې په باب وايي:

د ځوکړي درد سره يې د زوی زېری ملگری
يا درنگ ساعت ته ويردی يا ډکه خوله خندا ده
په غېږ کې يې ماشوم خوښ هم پلار د ماشومانو
اولاد ته مریې ده پلرو ته مریاده

(۳۲)

د اولادونو د پالنې او لارښوونې په برخه کې والدین (مور و پلار)
ډېر مسوولیتونه لري، چې د مور سالمه پالنه او روزنه بیا د اولاد په
شخصیت جوړولو لامل مهم دی.

د استاد الفت په کلياتو کې د فلسفي شعرونو څرکونه

د استاد شعرونه فلسفي شعرونه هم لري، (غني خان فلسفي شاعر) اثر کې د فلسفې د پېژندنې په باب د (فلسفې پېژندنې) تر سرليک لاندې اوږد او پر ځای مفصل بحث شته دی او وايي: (فلسفه د هغه اصولو پوهنه ده، چې د هستيو ذاتي پېژندنې په غرض انسان ته بنسټونه او د شيانو د حقايقو او د هغو د وجود له علتو څخه بحث کوي او د فکر او هستيو له اړيکو څخه هم غږېږي، چې د هغو د پېژندنې له اغېزې د انسان لاره د عالي هدف يا پوهنې لپاره پرانيستل کېږي، ډېر ځله داسې پېښېږي، چې کله انسان له ورځنيو چارو وزگار يا په يوه گوشه کې يو زېږ شي، نو خپل ځان او چاپېريال ته وگوري، اسمانونه، ځمکې، سپوږمۍ، ستوري، غرونه، سيندونه او بېلابېلو ځناورو ته ځير شي او ډول ډول پوښتنې ورته پيدا شي، لکه زه څوک او څه يم؟ ولې يم؟ له کوم ځای څخه راغلی يم؟ ولې راغلی يم؟ د څه شي لپاره موجود يم؟ چېرې ځم؟ ما خپل ځان خپله نه دی خلق کړی، هغه څوک دی، چې خلق کړی يې يم؟ ايا خپل خالق پېژندلی شم؟ ځمکه، اوبه او ټول هغه موجودات چې وينم يې ژوندي يا غير ژوندي، اسمانونه، ستوري، کهکشانونه، څرنگه پيدا، ترتيب او تنظيم شول؟

جسم، زمان، مکان، رڼا، تياره، جاذبه، حرکت، سکون، هستي او نېستي څه شی دی او د نورو موجوداتو په کميت او کيفيت کې څه

اغېزې لري؟ او داسې نورې بې شمېره پوښتنې، چې انسان د خپل پيداينست له پيله تر ننه ورسره مخامخ دی او هر چا د خپلې شعوري وړتيا په اندازه يا يو ډول ځواب ورته موندلی او يا يې د ځواب موندلو ارمان له ځان سره خاورو ته وړی دی.) (۳۳)

په حقيقت کې فلسفه (ولې؟) ته په ځواب موندلو پسې لالهنده دی، په دې توگه ويلی شو، چې د فلسفې په مرسته (ولې؟) ته ځواب لټول کېږي او هر هغه انسان چې په وينه او هوښيارۍ کې دا ډول پوښتنې ورته پيدا کېږي، په يو ټاکلي پړاو کې فلسفي دی او دا هڅه يې يوه فلسفي بوختيا گڼل کېږي.

هر انسان د زړه له کومې غواړي، په هغه څه وپوهېږي، چې له ده نه پټ دي، د رازونو د سپړلو معنا په حقيقت کې پوهېدل دي، په تېره بيا د ژوندانه او نړۍ په اړه په حقيقت پوهېدل هر چاته په زړه پورې دی، ځکه چې برخليک ورسره تړلی دی او هر څوک غواړي، چې په هر ځای کې ښه ژوند وکړي او ښه برخليک ولري، له دې نه ښکاري، چې فلسفه کوم ځانگړی امتياز نه دی، چې يوازې ارسطو، افلاطون، سقراط او کانت په برخه رسېدلی وي، بلکې ټول انسانان ځانگړي فلسفي افکار او نظريات لري او هر څوک کولی شي، چې د (ولې؟) ځواب ولټوي او په اړه يې فکر وکړي. د استاد گل پاچا الفت په ځينو شعرونو کې فلسفي نظريات او افکار ليدل کېږي، چې د سوال په ډول د ځواب پسې گرځي او د (ولې؟) يادونه يې پخپلو شعرونو کې کړې ده.

استاد گل پاچا الفت ته فلسفي شاعر نه شو ويلی، خود فلسفي

شعرونو څرکونه یې په شعرونو کې لیدل کېږي؛ لکه:

عقل شه دی، منطق شه دی، حکمت شه دی؟
غولول دی یوه بل په هغه دا
کله خوښ کله غمجن کله حیران شم
دا دنیا ده گډه وچه تماشا
په حراموناروا سړي ته ورشي
(شه لولی او بې حیا ده دا دنیا)
(۳۴)

استاد په پورته څو بیتونو کې د (عقل، منطق او حکمت) پوښتنه
کړې ده او بېرته یې ورته ځواب لټولی او ورکړی دی، چې فلسفي رنگ
لري، یو بل ځای لیکي:

ناوې جوړه شوه خو چاته؟
یورانده ته ناینات ته
چې یې نه لیده جمال
بې دینداره د وصال
چا ویل د ناوې کور کې
فکر وکړئ څه کوئ؟
ناوې چاته جوړوئ؟
د سینگار معنی به څه وي؟
چې کاته ورته هیڅ نه دي؟

مه کـوئ خوشـې خـواري
دړنـدو سـترگو لپـاره
(۳۵)

د استاد الفت فلسفه ډېر ځله د انسان ټولنيزې اړيکې تر مطالعې لاندې نيسي، معنا دا چې دی د انسان اړيکه له انسان سره خپرې، ځکه له همدې اړيکې څخه ټولنيزې اړيکې رامنځته کېږي، مورڅوک يو؟ ولې ژوند کوو او په ټولنه کې څه ونډه او انتظار لرو؟

استاد الفت د يو سترگور ليکوال په توگه او د لومړي ځل لپاره زموږ اجتماعي اخلاق تر خپرې لاندې نيسي، انتقاد کوي، طنز وايي او ښه خويې دا چې د حل لاره وړاندې کوي.

استاد الفت د دين فلسفه، د انسان د اجتماعي ژوند په گټه تفسيري، مثلاً د هغه په نظر پر مسافرو ځکه روژه نه ده فرض، چې حرکت کوي او هر څوک چې ولاړ او ساکن وي، نو د خوراک، څښاک حق نه لري، استاد الفت ډېر ځله مورڅوک، کار او تلاش ته هڅوي، استاد هر کله چې له طبيعت سره زموږ پر اړيکو غږېږي هم، مورڅوک ته پېغور را کوي، چې که مورڅوک کارونه وکړو، نو طبيعت هم زموږ د ښمن کېدای شي، د هغه په ژبه زموږ په هېواد کې سيند وړانوونکی، ظالم او خونړی دی، خو کله چې له هېواده ووځي، هلته د ودانۍ او سمسورتيا ښه او وسيله گرځي، يعنې دا چې مورڅوک طبيعت نه شورا م کولی، د حرکت، کار او کوښښ د نشتوالي له امله طبيعت زموږ په مقابل کې درېږي.

استاد الفت د انسان د هستۍ په هکله فکر کوي او د خوشبينو

مفکرینو په توګه انسان د پټه هڅوي، چې له خپل ژوند څخه خوند او ګټه واخلي.

استاد الفت د پټه متوجه و، چې په افغانانو کې باید د فکر کولو تمرین ته لاره او اواره کړي، دا خلک اړتیا لري فکر وکړي، د خپل ځان، چاپیریال، د انسان او ټولنیزو اخلاقو په هکله سوچ وکړي، چې دې ته متوجه شي، چې باید نیګړتیاوې اصلاح او ښېګڼې لا ډېرې کړي، هوکې، فکر کول د فلسفې بنسټ جوړوي. (۳۲)

اضدادو فلسفه: د فلسفې د یوې څانګې په ډول د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې د اعدادو فلسفې په هکله شعرونه هم شته دي.

ټوله نړۍ له ضدینو جوړه ده، که د انسان د زړه خوښه وي او که نه وي، له دې اعدادو سره به وخت او ژوند تېروي.

د غني خان په شعرونو کې هم د ژوند او مرګ په هکله فلسفي شعرونه شته دي، چې د اعدادو د فلسفې ډېرې ښې نمونې دي.

استاد گل پاچا الفت پخپل (شعري کلیات، ص ۱۰۴) کې د (آغاز او انجام) تر سرلیک لاندې داسې وایي.

له اسمانه څاڅکي راغله د باران
پرې را شنه شوه سپین و سره او زېر ګلان
یو څو ورځې پس یې باد ویورلې پانې
خپل آغاز انجام هیڅ نه شو ور عیان

په زرگونو کلو گورو چې ژوندون شته
حرکت شته لوبدل شته مخکې یون شته
له آغازه له انجامه خبر نه یو
دومره وایو چې دورونه دگردون شته

(۳۷)

د انسان د پیدااینست ورځ او د مرگ ورځ الله تعالی ته معلومه ده او
په تقدیر کې لیکل شوي وي.

هیڅ انسان نه شي کولای، چې د بل انسان د مرگ وخت په دقیقه
موده او وخت کې وښايي. (۳۸)

استاد الفت هم داسې نظر لري او د پورته راغلي شعر مفهوم دی: له
اسمانه بارانونه راوړېږي، ددې بارانونو له امله ټول بوټي شنه کېږي او
ډول ډول گلان پیدا کېږي، د خو ورځو وروسته د همدې شنه شوو بوټو
او رنگارنگو گلانو پانې د خزان د شمالونو له راتگ سره له منځه ځي،
دغه بوټي په دې پوه نه شول، چې څنگه پیدا او فنا شول.

انسانانو هم په زرهاوو کلونو ژوند وکړ، حرکت، کار او هلې ځلې
بې وکړي، همدا انسان له خپل پیدااینسته او مرگه خبر نه دی.

دلته هم د ژوندون او د مرگ په فلسفې په هنري، شعري او فکري
انداز بحث شته دی، استاد الفت د ژوند او د مرگ په باب داسې نظر
لري، چې د انسان د ژوند نېټه او د مرگ نېټه نامعلومه ده، نو په داسې
بې اعتباره ژوند بیا اعتماد په کار نه دی.

استاد گل پاچا الفت په نثري کلياتو ، ۱۸۵ مخ کې د (غم او خوشحالي) تر عنوان لاندې داسې وايي: (د پر خلک دي، چې يوه ورځ يې گرانه بڼځه مري او دی غمجن کېږي، مگر بله ورځ نوی واده کوي او د خوشحالي هغه زور غم بېخي هېروي، نو دغه د خوشحالي ډولۍ او هغه د غم جنازه يو له بله ډېر ربط لري، که هغه غم دغه کاله ته رانه شي، دغه بڼادي هم نه شي راتلی.

د استاد په شعري کلياتو کې فيوډالي نظام ته اشاره کوي او وايي:

غنا په فقر حکومت کاندې
 بديان لوروي په نورو باندې
 راسره شته دي ډېر عزتون نه
 په ماسمېرې واړه کارونه
 په خزانو مې فخر شاهان کړي
 جگړې جنگونه په ما انسان کړي
 (۳۹)

استاد الفت د غريبو، بېچاره وو او مسکينانو طرفدار او له مالدارنو سره وړان و، ده پخپلو شعرونو کې خانان، پيران او د وخت مشران غندلي دي او د فيوډالي نظام پر ضد يې ډېر شعرونه ويلي دي. په پورته راغلي شعر کې هم د مالدار او غريب يا د مال او پيسو خاوند او مفلس يادونه شوې ده، چې که فلسفي بحث پرې وکړو، نو د اضدادو فلسفې بحث ترې لاس ته راځي.

عدم تشدد فلسفه: د استاد الفت په شعرونو کې د عدم تشدد مفکوره هم شته.

د عدم تشدد د مفکورې او اساس سرلاری او بنسټ ایښودونکی خان عبدالغفار خان (باچا خان) و.

باچا خان داسې یوه ټولنه او ولس غوښته، چې هلته ظلم، ستم، تشدد، نفرت، بدبیني، کینه، گوندې، تربگنې، تعرض، تجاوز، ناداري او ناداني نه وي او ټوله ټوله محبت، وروړي، برابري، پېرزوینه، رواداري او همکاري وي. (۴۰)

د باچا خان د عدم تشدد مفکوره د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې ډېر پیدا کېږي او الفت صاحب هم د (تشدد) طرفدار نه و.

عدم تشدد له دوو کلمو جوړ دی، چې (عدم) نشتوالی، نابودي، نشت، د وجود او هستۍ مقابل، د نه موجودیت حالت، د ځینو کلمو په سر کې راځي او د هغو مفهوم نفی کوي او (تشدد) سختي، زیاتي، جبر، سخت چلند او په سیاست کې وسله وال پاڅون ته وايي.

عدم تشدد کې زور او زیاتي نه وي، هر کار د مینې، محبت او انسانیت په فضا کې باید سرته ورسېږي، د الفت صاحب په شعري کلیاتو کې ډېر مثالونه د دې مفکورې شته دي، چې د بېلگې په ډول یې یوه نمونه داده:

د سوتې او د سیاست خود قدیمه آشنایې ده

د سوتې په زور یې کړې په هر وخت کې آغايې ده

په لېمور انښاسي ناتراش سوتې په زوره
 وايي سترگو کې ځای ورکړئ دا د سترگو سيلايي ده
 چې ډب نه وي ادب نه وي د سوتې د خولې منطق دی
 ډبولور انښودلی ډبېدلې دانايي ده
 ظالمانو يو وهلي، تکلوي اورتلې
 زړه کې وېره، سر کې وېره زموږ برخه گدايي ده
 چې وهي موراته وايي گورئ اوس به مو سپري کړي
 په وهلو سپري کېږو د زور لښته مو دا يي ده
 د موسی امسا چينې کې له وچ کاني نه روانې
 د دهقان لاس کې يې کېږي قلبه سمه په غوايي ده
 گدا ځان پرې دی ساتلی د خروړي سپي له خولې نه
 يوړانده لره يې کېږي ډېره ښه رهنمايي ده
 کله شي خلې د سترگو بينا سترگې ړندوي
 د رنجو سلایي سترگو ته ورکړي زيبايي ده
 چې سوتې سلایي بولي او له چانه نه شرمېږي
 ښه په زور کې را روانه ياره ستا بې حيايي ده

(۴۱)

د استاد له پورته شعر څخه څرگندېږي، چې د (تشدد) خلاف او د
 (عدم تشدد) طرفدار دی، دی په حکومت داری کې هم زور او زیاتۍ نه
 غواړي او د سولې، مینې او ورورۍ غوښتونکی دی.

د خوشحال قصیدو ته انتقادي کتنه

قصیده د شرقي شاعرۍ يو له مهمو ژانرونو څخه ده، چې له عربي ژبې نه فارسي او له فارسي نه پښتو خپله کړې ده.

د پښتو ژبې پلار خوشحال خان خټک د عروضي ډولونو ټول ځيلونه په خپلو اشعارو کې وکارول، چې د قصیدو د تعداد په اړه يې لوی استاد پوهاند عبدالحی حبيبي صاحب وايي: د خوشحال خان ټولې قصیدې ۵۲ دي، حبيبي صاحب د خان بابا ځينې قصیدو ته غزل وزمه قصیدې وييلې دي، که چېرې دا روښانه شي، چې د بابا غزل وزمه قصیدې غزلې او که قصیدې دي، د خوشحال د قصایدو په تعداد کې به حتما توپير راځي.

خوشحال پيژندنې، ۱۷۷ مخ کې هم راغلي دي: د ديوان بله غټه برخه د قصیدو ده، د خان ټولې ۵۲ قصیدې په کلياتو کې موجودې دي.

د خوشحال کلیات په سرېزه کې وایي: د خوشحال ټولې قصیدې ۵۲ دي،
ځینو نورو لیکوالانو هم د خان بابا قصیدې ۵۲ بنودلې دي. (۴۳)

یوه مشهوره خبره ده، چې په یو وخت کې (ارسطو) د خپل
استاد (افلاطون) پر نظریه باندې انتقاد وکړ. چا ورته وویل چې ایا ته د
خپل بنسټونکي احترام نه کوي، چې پر هغه باندې دې انتقاد وکړ؟
ارسطو یې په ځواب کې وویل: افلاطون راباندې گران دی، مگر حقیقت
له ده څخه زیات راباندې گران دی.

په منځنیو پېړیو کې ارسطو دومره شهرت گټلی و، چې اکثرې مناقشې
به دده د نظریاتو په وسیله حل کیدې. د رنسانس تر دورې پورې د
ارسطو نظریې د کاني د کرښې په شان گڼل کیدې. نامتو انګلیسي
فیلسوف برتراند رسل لیکي: د ارسطو په عقیده د بنځو غاښونه د سرو
تر غاښونو کم دي که څه هم ده دوه واړه واده کړي وه، مگر ده هیڅکله
زیارونه ایسته چې دغه دعواد خپلو بنځو د غاښونو په گڼلو سره ثابته
کړي.

فرانس بیکن وایي چې یو وخت علما راغونډ شوي وو داس د غاښونو
پر شمېر باندې بحث کاوه. دوی ټول پخواني کتابونه لټ په لټ راواړول
چې داس د غاښونو شمېر څانته معلوم کړي. ډېرې ورځې غونډې
وشوې، علماوو گومان کاوه چې په کتابونو کې هر شی پیدا کېږي،
حتما به په کتابونو کې راغلي وي

بحثونه روان وو او کتابونه تر مطالعې لاندې نیول شوي وو، چې په دې
وخت کې یو شاگرد بې حوصلې شو او ویې ویل راځئ داس خوله پورته

کړو او غاښونه يې وشمېرو، علماو ته ډېر قهر ورغی او گومان يې کاوه چې د دغه شاگرد اعصاب خراب شوي دي، خود شاگرد نظر د تایید وړ دی. (۴۴)

له پورتنیو توضیحاتو څخه معلومېږي، چې هر سړی د نظر ورکولو حق لري او حبیبی صاحب هم په پښتو ادب تاریخ کې له نورو خلکو غوښتې ده، چې د تحقیق په برخې کې هلې ځلې وکړي.

حبیبی صاحب او ځینو نورو خوشحال پېژندونکیو د خان بابا ځینې قصیدو ته غزل وزمه قصیدې ویلي دي.

دې قصیدو ته غزلې او که قصیدې ووایو، ښاغلیو پوهانو هم دغه خبره نه ده ښکاره کړې، د دوی په فکر که چېرې د قصیدې منځپانگه، محتوا او ځمکه غڼایي وي دې ته یې غزل وزمه قصیدې ویلي دي دا چې ځینو پوهانو د خان بابا قصیدې ۵۲ ښودلي دي، دوی خوله په خوله دغه تعداد دیونه بل کتاب کې ښودلی دی، خوزما په نظر د خان بابا قصیدې ۵۲ نه زیاتې دي دا چې د قصیدې په پېژندنې کې باید کوم توکي په نظر کې ونیول شي دا ټول ما دقیق وکتل او دې نتیجې ته ورسېدم، چې د بابا قصیدې له ۵۲ زیاتې دي.

هغو پوهانو چې د بابا ځینو قصیدو ته غزل وزمه قصیدې ویلي دي، هغه باید په قصیدو کې وشمېرل شي، ځکه چې بابا د قصیدو برید مات کړ، کومې قصیدې چې د جاهلیت په زمانې کې په ارادي ډول د خرڅون او کره کتنې لپاره لیکل کېدې او یا د فارسي دري ژبې تمهیدیه قصیدې چې په دربارونو کې د مال، دولت، جاه او جلال او د چاپلوسی

لپاره ويل كېدې او زياتره قصيدې به د ستاينې او مدحې لپاره وې خو
بابا خطايه قصيدې خپل اوج ته ورسولې او په غير ارادې او ناشعوري
ډول يې د قصيدې په خپل كې اخلاقي، اجتماعي، سياسي، غنايي،
رزمي او نور مسايل راوړه، ما د بابا ټولې قصيدې ولوستې او هر ډول
منځپانگې د دې په قسايدو كې شته، نو د پورته دلايلو په نظر كې
نيولو سره د بابا د غزل وزمه قصيدو جوړښت، د بيتونو شمېر، قافيې
او په ځينو قصيدو كې رديفونه په دې دلالت كوي چې دا قصيدې دي.

د شعر او نظم توپیر او تړاو

د شعر په هکله د پوهانو او عالمانو له خوا بېلابېل تعريفونه شوي دي، د شعر کلمه اصلاً عربي ده، چې د شعور د کلمې څخه مشتق شوي ده، چې معنایې پوهه او فهم دی.

افلاطون د شعر په هکله ویلي دي (زه ډېر ژر وپوهېدم، چې د شاعرانو د کلام تومنه پوهه نه ده، بلکې د دوی ویناوې او شعرونه د طبیعت د ځینو عواطفو، ذوق څخه رامنځته کېږي او وایي: شاعر په خپل اختیار شعر نه وایي او د هغه شعوري هڅه په هغه کې دخل نه لري، بلکې د شعر بڼا پېری دي، چې شاعر هرې خواته بیایي او څه چې خوښه یې وي هغه وایي.)

ارسطو شاعري الهام نه بولي، بلکې د انساني کونښن پایله یې بولي، د افلاطون په وخت کې موږون کلام شعر بلل کېده، خو ارسطو وزن او قافیه د شاعر لپاره اړینه نه بولي او شاعري باید اسانه او ساده وي، چې هر څوک پرې پوه شي. (۴۵)

نامانوس کلمات باید استعمال نه شي، تر ټولو مهمه داده، چې په شعر کې د تشبیه او استعارې څخه مرسته وغوښتل شي او همدارنگه ارسطو مبالغه، اغراق، غلو او افراطي ویناوې په شعر کې روا بولي، خو په دې شرط چې د هغې کارول په هنر سره وشي.

شعر هغه موزون کلام دی چې د مخیلاتو څخه مرکب وي او مخیلات هغه خیالي قضایا دي، چې نفس د انبساط او انقباط باعث گرځي، شعور د طبیعت د جمال تصویر دی او هر هغه شی چې پر زړه تاثیر کوي او په انسان کې تعجب، جوش، جذبه پیدا او تحریک کړي، هغه شعر دی، د پتو حقایقو ظاهري نقش او ښکاره صورت دی.

شعر هغه موزون کلام دی، چې د انسان پر احساساتو او عواطفو کې تحریک پیدا کړي او یا هم شعر هغه ساده وینا ده، چې احساسات او باطني هیجانات ورسره ګډ وي. (۴۲)

د پښتو ژبې لومړنی شاعر امیر کروړ وه، پښتو شعر له هماغه پیل نه د ژوند شعرو او د پښتنو د ژوند بېلابېل اړخونه یې په کې منعکسېدل.

نظم کې د وزن او قافیې په پام کې نیول یو له بنسټیزو شرطو څخه ګڼل کېږي، همدغه شرط دی، چې لارې تنګوي او د مطلب اسانه څرګندولو ته ځنډونه جوړوي، خو دا هم کېدلای شي د نظم او شعر ترمنځ هم لکه د نثر او نظم ترمنځ مناسبت ته ورته یو ډول اړیکې په ګوته شي.

لکه پورته مو، چې د شعر په اړوند بېلابېل تعریفونه ولوستل، شعر زموږ د احساساتو، عواطفو، غریزو او ارزښتناکو اړیکو څرګندونه ده او دا خو ټول هغه ټکي دي چې یوازې د تخیل د خزاني په صندوق کې پیدا کېږي او په شعر کې د شعریت پېغلې ته رنګین امیلونه ورپغاړي کوي.

په شعر کې باید ډېره قوي او درنه معنا، هنر او ښکلا پرته وي، داسې محتوا چې له لوستلو سره يې لوستونکي په فکرونو کې ډوب شي او له ځانه سره داسې وانگيري چې گواکې دده د ژوند له يوې برخې سره اړخ لگوي.

پوهان وايي يو کلام که هرڅومره عالي مفکوره او انکار نه منونکي حقيقت بيان کړي، ډېر ښه وزن او قافيه هم ولري خو که شعريت په کې نه وي، يانې په شعري منطق نه وي ويل شوي او د تخيل عامل يې کمزوری وي نو هغه شعر نه، بلکې نظم دی.

نظم د بډای تخيل په برکت د شعر ترکچې وده کوي او يوازې له دې برکت اخیستلو نه وروسته دغسې نظم ته شعر ويلای شو، اما نه هر نظم ته، شعر کېدای شي منظوم يا ازاد وي، مگر د نظم ښکلا يوازې په منظوم والې کې ده، ځينې څېړونکي خولا د لوړ تخيل لرونکي نثر هم د شعر په نامه يادوي، د بېلگې په توگه که يو چاته څوک ووايي چې (سړيه گوره ته خپل د زړه ټولې خبرې ماته بې تشويشه وکړه او زه به کوبښښ وکړم چې بل چاته يې ونه وایم) دا يو ساده نثر دی مگر که همدغه شی په دې ډول بيان کړو چې (که ته ماته د خپل زړه ورپرانېزې او د هغه غوتې راته وسپري نو په دې پوه شه چې زما سينه د رازونو يوه داسې ضد و قچه ده چې اووه قلفه او اووه مهر ونه ورباندې لگېدلی دی) دا ځل کولای شو چې نوموړی بيان منشور شعر وبولو.

د الفت صاحب نثري کلياتو کې ډېر داسې مثالونه شته، چې منشور شعر ورته ويلی شو.

(روهې، د شعر پېژندنې، ۲۵) وايي: د يونان فيلسوف ارسطو نه رانيولې تر نن ورځې پورې عام تصور دادی چې هر نظم شعر نه بلل کېږي، ځکه د شعر اصلي جوهر خيال دی، نو که په نظم کې ذهني انځور او خيال نه وي، د شعر حکم ورباندې نه شي کېدای. د منطق پوهانو په نظر، شعر مخيل کلام دی، وزن او قافيه يې لوازم دی، د دغې مفکورې پر بنسټ ځينو شاعرانو له وزن او قافيې څخه سترګې پټې کړې او داسې شعرونه يې وويل: چې ميټرک (تقريباً بيا عروضي) وزنونه او قافيې يې نه درلودل.

ټول (شاعران) شاعران نه دي، ځينې له وزن او قافيې څخه يو اسکلېټ تياروي، ځينې بدن انځوروي، ځينې انځور په حرکت راولي او ځينې همدغه حرکت ته معنا او مفهوم وراغوندي او د همېشه توب ټاپه ورباندې لګوي.

په دې ترڅ کې د دغو شاعرانو ډلې ته يو مست لېونی شاعر ورګډ کېږي. هغوی ټول په جذبه راولي، طغيان ته يې لمسوي، د ده خبرې عادي نه دي، خوږې دي، خو بې مفهومه غونډې بنکاري.

هر ناظم ته شاعر نه يو ويلاى، خو هر شاعر ته د ضرورت په وخت کې ناظم ويلاى شو.

(هاشمي صاحب) وايي: (د نظم اصطلاح معمولاً د شعر مترادفه، يا له هغې سره په يوه مانا استعمالېږي، حال دا چې ترمنځ يې جوت او بنکاره توپېر شته او هغه دا چې: شعر موږونه او تخيل لرونکي وينا ده

او نظم موزونه قافیه لرونکې وینا ته وایي په دې حساب مور په خپل پښتو او درې ادب کې ډېرې داسې منظومې لرو چې شعر نه دی او یوازې نظم یې گڼلی شو، لکه ځینې دیني، طبیعي او تاریخي منظوم اثار چې ناظمانو نظم کړي، خود شعریت یا تخیل څرک په کې نه لېدل کېږي، یوازې وزن او قافیه لري نو په دې اساس ویلای شو چې هره قافیه لرونکې وینا شعر نه شو بللی او لکه چې دمخه مویادونه وکړه د شعر لپاره شعریت یا تخیل بنسټیز توکی دی. (۴۷)

د سيد جمال الدين افغان ستاينه

مييندې راوړي ډېر زامن ډېر اولادونه

يو يا دوه يې افلاطون او سکندر شي

د خلقت له کارخانې نه کله کله

په جهان پيدا يو بل شانې بشر شي

د منځپانگيز او محتواييز جوړښت له مخې د استاد الفت شعري کليات

ډېرې په زړه پورې ستاينې لري، چې د سيد جمال الدين افغان په ستاينې

کې يې دوې تهديدې ډوله شعرونه وييلې دي.

د استاد الفت د ستاينو مهمه ځانگړنه داده، چې د ممدوح يادونه د

تملق په ډول نه کوي او د هغه چا ستاينه کوي، چې په حقيقت کې د

ستاينې وړ وي.

که چېرې د يو کس مدح او ستاينه د هغه د علم، پوهې، شاعرۍ،

ليکوالي، ښو اخلاقو او خدمتونو په نظر کې نيولو سره وشي او هغه په

ښه نوم ياد شي، دې ته ستاينه وايي.

پښتو ادب کې د ستاينې او مدحې تحريري او ليکل شوې لاس ته

راغلي بېلگه په لرغونې دوره کې د ښکارندوی غوري ستاينه او مدحه

دغه ستاينه د قصيدې په فورم کې ويل شوې ده او په پښتو ادبياتو کې لومړنۍ ستاينه او دويمه تحريري او ليکل شوې قصيده ده.

ښکارندوی غوري د سلطان غياث الدين غوري او سلطان شهاب الدين غوري په ستاينه کې خپله قصيده ليکلې ده.

د يوې خبرې يادونه ضروري ده، چې د نړۍ په ادبياتو او پښتو ادبياتو کې له تحريري ادبياتو نه د شفاهي او ولسي ادبياتو تاريخچه او شاليد پخوانی دی، د محتوا او منځپانگې له مخې که موږ هر ډول تحريري او ليکل شوي شعرونه لرو، له دې څخه دمخه د ولسي شعرونو ډېرې داسې بېلگې لرو، چې د امکان تر حده به يې تاريخ پخوانی وي. (۴۸)

پښتو ادب کې ډېرې ستاينې او مدحې د ټپو او لنډيو په شفاهي او ولسي ژانر کې شته، چې ډېر امکان لري، تر ښکارندوی غوري پخوا ويل شوي وي، خو د تحقيق او څېړنې د مېتودولوژي د اساساتو پر بنا بايد د څېړنې بحث له لاس ته راغلو هغو موادو ځينې پيل شي، چې ليکوال، د ليکلو وخت او لاس ته راغلي منظومه او منثوره بېلگه څرگنده وي.

د استاد الفت ستاينې دومره په زړه پورې دي، چې د هر ممدوح د ژوند ټول انځور په يوې لنډې ستاينې کې ځای کړې او د سړي زړه نه کېږي، چې د هره ستاينې څو انتخابي بيتونه راوړي، ځکه د ټولې ستاينې په راوړلو هغه ممدوح ډېر ښه پېژندل کېږي.

استاد د نابغه سيد جمال الدين افغان ډېره په زړه پورې ستاينه کړې ده،

چې په کلیاتو کې یې ساری نه لیدل کېږي او زما په پوهه په لرغونې او دویمې دورې کې د کس (شخص) په ستاینه کې یوله بې جوړې ستاینې ځینې دی، چې څو بیتونه یې دا دي:

بې حسابه څاڅکي توی په بحر و برشي
له لکونو کروړونو یو گوهر شي
رنگ په رنگ گلان پیدا شي غرو رغو کې
په کې یو نیم د لیلی پکې ته ورشي
مرغلرې ډېرې وځي له دریا به
ځینې ځینې بڼکلو پغلو ته زیور شي

د ستاینې په څو وروستیو بیتونو کې داسې وایي:

د خلقت له کارخانې نه کله کله
په جهان پیدا یو بل شانې بشر شي
چې رنایې په ملکونو کې خپرېږي
ټول عالم لره څرگنده لکه لمر شي
د کونړ د لوړو غرونو په لمن کې
نابغه فرزند پیدا د سید صفدر شي
پښتنه مور هسې زوی واخلي په غېږ کې
چې د دهر او جهان نامې پسر شي
ډېر پوهان ورته سر تیت په شاگردۍ کړي
ډېر شاهان یې په تعظیم مخې ته ورشي
همپشه یې قدر کېږي په عالم کې

څوک چې لوی پوه علم و فضل او هنر شي
هسې نوم هسې نشان يې شي په برخه
چې لوی فخر د ملت او خپل ټبر شي

استاد گل پاچا الفت چې د چا ستاينه كړې ده، د هغې په اړه يې
پوره معلومات او مطالعه درلوده، دده پورته راغلي ستاينه په دې
دلالت كوي، چې دې سيد جمال الدين افغان ډېر ښه پېژنده.

استاد گل پاچا الفت د سيد جمال الدين افغان په باب يوه بله
ستاينه هم لري، چې په كلياتو كې د (پښتون سيده) په نامه داسې
راغلي ده:

پښتون سيده، د شرق نامداره
د دين او علم، د كور سرداره
تللی وې چېرې، د خه لپاره
د چاله غمه وې ناقاره
توره تياره وه، مړه اولسونه
راپاخول تا، ويده قومونه
دنیا رننا شوه، ستاله تنويره
جهان خبردی، ستاله تاثيره
حق سراوچت كړ، ستاله تقديره
ستاله تحريره، ستاله ضميره
وښورول تا، غافل فکرونه
څومره خواږه و، ستا بيانونه

استاد الفت په علم او ادب مين و او ډېرې ستاينې يې د هغو عالمانو، شاعرانو، ليکوالانو او پېژندل شوو او تليپاتي خپرو او اشخاصو په اړه دي، چې خپل ولس او نړۍ ته يې خدمتونه کړي دي.

د استاد الفت د ستاينو کاميابي په دې کې ده، چې د هر کس د ژوند په نظر کې نيولو سره دده يادونه يې کړې ده او لوستونکي او اورېدونکي دا فکر کوي، چې استاد ددې هر شخص په باب پوره معلومات درلود. رښتيا هم استاد الفت د ډېرې ښې مطالعې څښتن دی.

د استاد الفت ستاينې په پښتو ادب تاريخ کې بې جوړې او بې سارې ستاينې دي، دی د ځينو درباري شاعرانو په ډول ستاينې نه دې کړي، د دې ستاينې پرځای او پښتو ژبې کې د ستايلو وړ دي. (۴۹)

د تحقيقي اثر د لارښود ځانگړنې

تحقيق او څيړنه يو ستونزمن کار دی، چې څيړونکي او د څيړونکي لارښود بايد د کار (تحقيق) حق په ښه ډول ادا کړي.

په يوې ښې څيړنې کې بايد اصلي محقق او لارښود ځينې لارښونې په نظر کې ونيسي او ټولنې ته د يوې نوې فرضې د اثبات لپاره کار وکړي. د دوی هلې ځلې بايد مثبتې لاسته راوړنې ولري او لارښود استاد بايد د يو لړ خصوصياتو او ځانگړنو خاوند وي، چې څيړنه په موفقانه ډول سر ته ورسېږي.

په يوه تحقيقي کې د څيړونکي او لارښود په موضوع حاکميت د دې لامل کېږي، چې يوه ښه او نوې ليکنه خپلې ټولنې ته وړاندې کړي، لارښود استاد بايد په خاص ډول لاندې ځانگړنې ولري:

۱: لارښود چې د تحقيقي په ترمينالوژي کې ورته guide وايي، بايد د ښو اخلاقو څښتن وي، دی بايد له څيړونکي سره ښه وضعه وکړي، که چيرې ليکوال ورنه د يوې مسلې پوښتنه کوي، دا بايد ورته په ورين تندي او په ډېرو ښو الفاظو ځواب ورکړي، په داسې وخت کې محقق بيا په ډېر جريت سره خپلې ستونزې له لارښود سره شريکولی شي او په داسې مواردو کې ليکوال کولای شي، چې يوه ښه څيړنه وړاندې کړي.

٢: لارښود استاد بايد په موضوع حاکمیت ولري. د قاهرې د جامع الازهر استاد دوکتور احمد شبلي د ويناوو مطابق د بریتانیا په پوهنتونو کې د رهنما لپاره شرط دا دی چې په موضوع کې وارد وي او تخصص ولري. د استاد علمي درجو او القابو ته نه کتل کېږي، مگر په مصر او نورو ډېرو هیوادونو کې د رهنمایي لپاره د لوړو رتبو درلودل شرط دی. دا روش یوه ستونزه لري، هغه دا چې کیدای شي د القابو خاوند استاد په موضوع باندې حاکمیت ونه لري او وارد نه وي، مگر یو بې القابو خاوند په موضوع باندې حاکمیت ولري او وارد شخص وي.

په افغانستان کې هم پورته روش د لوړو زده کړو وزارت لخوا په پوهنتونو، اکاډميو او نورو اکاډمیکو ځایونو کې د یوې لایحې مطابق تطبیقېږي، چې دا کار د تحقیق په برخه کې ځینې ستونزې پیدا کوي او محقق نه شي کولای چې په ښه ډول خپل تیسس، ډیزرتیشن او نورې ... څیړنې سرته ورسوي.

٣: لارښود استاد باید محقق ته د مخامخ لیدلو وخت ورکړي، چې د اړونده ستونزو حل لاره پیدا کړي، د نننیو ساینسي پرمختګونو وسایل کارونه اسان کړي دي، کولای شو، چې خپلې ستونزې د موبایل، انټرنیټ او نورو ... وسایلو په واسطه حل کړو، خو زما په پوهه د لارښود استاد سره د مشوره کولو لپاره د ټولو ښه وسیله دا ده، چې ورسره یو ځای کینو او د خپلې تحقیقي پروژې په اړه مهمې خبرې سره شریکې کړو، دلته هم د لارښود په اخلاقو باید یو لنډ بحث وکړو، هغه دا چې ځینې محقیقن کولای شي، چې د لارښود سره وگوري، خو هغوی

خپلې ستونزې د موبایل او یا د تیلیفون له لارې حلوي، که د دلیل پوښتنه ورنه وشي، هغوی وايي: استاد ډېر غوصه کوي، د مخامخ لیدلو نه زما مشلات د موبایل په واسطه حل کیږي. که چیرې لارښود لیرې وي او د لیدلو کتلو ستونزې موجودې وي، نو بیا چې په هر ډول وي باید خپل مشلات حل کړو.

۴: لارښود استاد باید د څیرنې میتودولوژي سره کاملاً اشنایي ولري او په خپله یو ښه څیړونکی وي، یو ښه څیړونکی په واردې موضوع کې یو ښه لارښود ثابتیدای شي.

۵: که چیرې لارښو په یوې موضوع باندې پوره حاکمیت ولري، خود څیرنې له میتودولوژي نا خبره وي، بیا هم ښه لارښود نه شي کیدای، ځکه څیرنه د ځان لپاره خاص کالونه او چوکاټونه لري او د دې کالونو سره اشنایي دې لپاره ضروري ده.

۶: لارښود استاد باید سر تر پایه ټوله څیرنه که هغه مونوگراف، تیسس، ډیزرتیشنونه او نور وي ولولي او ټولې نیمگرتیاوې یې ښکاره او په گوته کړي او محقق ته یې د سمون لارښونې وکړي، که مور او تاسو ننني مونوگرافونه، تیسیسونه او یا د ځینو ډیزرتیشنونه وگورو د گوتو په شمار نه پرته د نورو ټولو لیکنې pest او copy دي او ډېرې څیرنې مو غلطې او کمبودي خولا پرېږده، چې په درجنونو املايي غلطې پکې موجودې وي، که رهنما لیکنه لیدلې وي هیڅکله دا ډول غلطې په لیکنو کې نه پاتېږي. یعنې لارښود باید ټول اثر ولولي.

۷: لارښود استاد يواځې د مشورې ورکولو حق لري. د مشورې ورکولو په وخت کې بايد لارښود خپله بې طرفي وښايي او داسې ونه کړي، چې د محقق کار ته د امتې وناغاري او اصلي کار ورنه پاتې شي.

۸: لارښود يا رهنما استاد بايد د تحقيقي اثر د کار له تکميله وروسته په اثر گزارش ليکي، ځينې لارښونکي د لارښود استاد گزارش پر ځای د لارښود استاد نظر ليکي، کانديد اکاډميسين پوهاند ډاکټر محمد رحيم الهام د رهنما استاد نظر پر ځای د رهنما استاد گزارش ليکلي او مستحق څيړونکي سر محقق زلمي هيواد مل هم لور نظر تايدي وي، چې زما په پوهه که لارښود د رهنما استاد گزارش وليکي ښه به وي.

دا ځکه چې د (نظر) د کلمې معنایي خوا مثبت او منفي دواړه خواوې افاده کوي او لارښود استاد بايد په اثر منفي نظر ورنه کړي او په گزارش کې بيا د اثر په اړه د لارښود ښکاره، څرگند او مثبت نظريات وي. (۵۰)

په تحقيق کې د سر محقق زلمي هېوادملم مقام

د معاصرې (نوې) څېړنې د ټولو اړينو ځانگړنو او خصوصياتو په نظر کې نيولو سره مستحق څېړونکى سر محقق زلمى هېوادملم د پښتو ژبې په تحقيقاتو کې د سر سړى دى. که دې ته د پښتو ژبې د دريمې دورې د تحقيق پلار ووايو، مبالغه به نه وي.

زما په پوهه د القابو په ورکولو کې بايد له احتياطه کار واخيستل شي، خو زه په زغرده وایم، تر نن ورځې پورې دې د څېړنې په برخه کې د ټولو ليکوالانو او محقيقينو په سر کې ځاى لري.

پخواني مشران ليکوالان او محققين مو د قدر وړ دي او په خپلو لږو امکاناتو يې د ځينو لومړنيو څېړنو بيسټ کېښود، خو سر محقق زلمى هېوادملم بيا د پرمختللي ميتود په رڼا کې داسې نوې نوې څېړنې او تحقيقات وکړه چې د خپل وخت نوې او لومړني کارونه دي.

د ساينس او تکنالوژي نني انکشافات د نويو او پرمختللو څېړنو او تحقيقاتو برکت دى، څېړنه د ساينسي او اجتماعي علومو د ټولو برخو لپاره مهمه ده.

ځينې خلک تحقيق نه تخليقي کارونو ته زيات اهميت ورکوي، خو دوى په اصل او حقيقت کې له څېړنيزو اثارو څخه د هغو اثارو تعبير کوي،

چې ليکوال د کتاب پر پوخ د ځان لپاره (خپرونکی) ليکلی وی، خودا کتاب به ژباړه او يا راټولونه وي.

ډېر ليکوالان دي د ليکوال، مولف او خپرونکي تر منځ توپير نه شي کولای.

يوه ورځ د ننگرهار د دارالمعلمين د يو استاد په کتاب مې وليده، چې ژباړه او خپرنه يې پرې ليکلې وه او د پوهنتون د استادانو لقب (پوهيالی) يې د ځان لپاره ليکلی و. په حقيقت کې دې کتاب ژباړلی و.

رښتيا چې له داسې اثارو نه تخليقي اثار بهتره دي. حقيقت دادی په يوه ژبه کې ليکوالان او شاعران ډېروي، خو خپرونکي پکې د گوتو په شمار وي، معنا دا چې هر خپرونکی د خپرنې د کمال تر څنگه ليکوال هم دی، خو هر ليکوال خپرونکی نه دی.

زما په نظر د خپرنې کار ډېر دروند کار دی او خپرونکی بايد د محترم استاد هيواد مل صاحب په شان ډېره لويه حوصله ولري.

د پوهنتونونو ډېر مشرانو استادان د خپرنې په نامه اثار ليکي، خود خپرنې ميتودولوژي د اصولو په نظر کې نيولو سره يوازې د خپرنې جوړښت مراعت کوي او د اثر په محتوا کې يې د خپرنې څرک نه ښکاري، چې مثالونه يې ډېر زيات دي.

د تحقيق په دنيا کې دوه ډوله محقيقين لرو، يو هغه محقيقين او خپرونکي دي، چې په تحقيق کې له دقته کار اخلي، په پښتونخوا کې لوی خوشحال پوه استاد دوست محمد کامل مومند او افغانستان کې

مشر استاد پوهاند عبدالحی حبیبی، پوهاند صاحب عبدالشکور رشاد او په ژوندیو کې سرمحقق زلمی هیوادمیل یادولای شو.

بل ډول هغه محققین دی، چې په تحقیق کې له سرعته کار اخلي، چې په پښتونخوا کې همیش خلیل صاحب یادولای شو.

سرمحقق زلمی هیوادمیل دمعاصرې نوې څېړنې په برخه کې د قدر وړ کارونه وکړه او د پوهاند ډاکټر محمد رحیم الهام خبره که د دې په څېړنېزو اثارو د ستاینې قصیدې ولیکل شي، هم د دې حق نه ادا کېږي.

د استاد د ادبي خدمتونو او هڅو که هر څومره ستاینه وکړم، کمه به وي او د دې پر ادبي هلو ځلو که د ډاکټري phd تیسیس ولیکل شي، نود دې حق به مو ادا کړی وي.

په منځنیو پیړیو کې ارسطو دومره شهرت گټلی و، چې اکثرې مناقشې به دده د نظریاتو په وسیله حل کیدې. د رنسانس تردورې پورې د ارسطو نظریې د کاني د کرنې په شان گڼل کیدې. نامتو انگلیسي فیلسوف برتراند رسل لیکي: د ارسطو په عقیده د بنځو غابونو د سرو تر غابونو کم دي که څه هم ده دوه واره واده کړي وه، مگر ده هیڅکله زیار ونه ایسته چې دغه دعوا د خپلو بنځو د غابونو په گڼلو سره ثابته کړي.

هیوادمیل صاحب په پتو سترگو هر څه نه منې او په تحقیق کې حقیقت ته د رسېدلو لپاره هر ډول ستونزې گالي او ډېر دقت کوي.

د استاد د څېړنې میتودولوژي د تیورۍ اهمیت تر عنوان لاندې د جامع الازهر استاد دوکتور احمد شلبي په حواله په دې مورد مفصلې خبرې کړي دي، چې زه یې لنډیز را اخلم: څېړونکی چې هر څه لولي، هغه باید په خلاصو سترگو ولولي، هغه نظریات او اړاوې چې اسلافو وړاندې کړي، هغو ته کاملاً تسلیم نه شي، په هغه کې غور وکړي.

زلمي هیوادمل چې د څېړنې میتودولوژي کې د لیکوالانو لپاره کومې لارښوونې کړي دي، اول یې پر ځان عملي کړي دي.

د دې د تحقیق د کار طرز او طریقه د منطقي په سطحه د ستایلو وړ دی او د فارسي، اردو، هندي او داسې نورو ژبو د ښه محققینو په قطار کې یې یادولای شو.

څېړنپوهان په دې نظر دي، چې یو ښه محقق باید شکاک وي، هرې نظریې، هرې خبرې او هر سند ته باید د شک په سترگو وگوري، له ښه شکاک څخه یو ښه محقق جوړیدای شي، هیوادمل صاحب کې لوړه ځانگړنه شته.

ځینې وخت دی په نورو لیکوالانو انتقاد کوي، خو دې انتقاد نه یې خپل ځان هم نه دی ژغورلی او کله کله پر ځان هم نیوکه کړې ده.

ناشعوري، شعوري او تحت الشعوري شاعري

شعوري او ناشعوري شاعري په حقيقت کې د شعر ليکلو او شعر په خپله ذهن ته راتللو دوه توکي دي.

ناشعوري شاعري هغه ده چې د شاعر ذهن ته فکر او خيال ورشي او هغه د شعر په صنف کې لکه: غزل، قصيده، نظم او نورو کې وليکي. د شاعر خوبه نه وي چې شعر وليکي، بلکې د شعر خوبه وي، چې شاعر يې وليکي.

شعوري شاعري هغه ده، چې کله يو شاعر او ليکوال هر وخت د شعر د ليکلو په فکر او خيال کې وي، فکر کوي، مضمون او موضوع لټوي او غواړي چې د شعر په يو چوکاټ کې شعر وليکي. دغه ډول شاعري پکه وي او ليکوال ته يې شاعر نه بلکې نظم ليکونکی ويلاي شو. مثالونه يې زموږ او ستاسې په ټولنه کې ډېر زيات شته، دوی فکر کوي چې شاعران دي خو په اصل کې دوی شعر نه پېژني.

سيد رسول رسا د ناشعوري او شعوري شاعري په اړه وايي: (کوم شعر چې د قوي شاعرانه تجربې، مشاهدې، جذبې او احساساتو ادبي اظهار وي او د شاعر له احساساتو او جذباتو د رالېږدېدلي وريخونه لکه د پشکال د باران خپله راڅخېدلې وي، د شاعر شاعرانه تجربه دا مجبوره کړي، چې د الفاظو په شکل کې يې ښکاره کړي، د دې جذباتو او

احساساتو تجربه شوي مثال د هغه ماشوم دی، چې نوی پیدا او ډېر سپېڅلی وي دا به خامخا چغې او کرپرې وهي او خپل اظهار به کوي نو شاعر که په شعر کې د يو داسې تجربې اظهار کوي نو دې ته ناشعوري (راغلي) شاعري ويلای شو، دې خيال ته الهام وايي او شاعر يې په شعر ويلو او ليکلو مجبور کړی دی دا د شاعر مجازي اولاد دی او د شاعر نه زېږېدلی دی.

بل هغه خيال يا شعر دی، چې شاعر د ډېر غور او فکر کولو نه پس د نظم په لباس کې په ليکلو مجبور شوی وي، يانې خيال خپله د ښکاره کېدو لپاره بې قراره نه وي، شاعر په طبيعت زور اچوي او داسې اراده کوي چې طبيعت يې غواړي او که نه غواړي خامخا به شعرونه ليکي. نو داسې اشعار چې د احساساتو، عواطفو او خيالاتو تر تاثير لاندې نه وي ليکل شوي، بلکې غواړي په ارادي ډول پورته توکي په خپل نظم کې راوړي، دې ته شعوري شاعري ويل کېږي.

ناشعوري ته شعر او شعوري ته نظم ويلی شو په ناشعوري شاعري کې کوبښن، غور او فکر کول په کار دي د الفاظو بدلول رابدلول هم ځينې وخت صورت نيسي.

په شعوري ډول که څوک کوبښن وکړي چې ښه شعر ټولني ته وړاندې کړي، امکان لري، خو کوبښن او فکر کول په کې بيا هم ضروري دی. که چېرې لعل په نظر کې ونيسو، لعل که په زحمت سره جوړ شي، نو ښايست يې يو په دوه شي، ځکه چې لعل خو په تيگو کې بند رابند وي،

خو که صنعت گر هر خومره په تیگې باندې کونښن وکړي، د لعل خای نه شي نیوی، زحمت یوازې لعل ته ښکلا ورکولای شي نه تېگې ته.

په ناشعوري شاعرۍ کې فکر کول او زحمت ویستل، ترڅو ښه شعر ولیکي، داسې مثال لري، لکه څوک چې د لعل په جوړولو کې زحمت وباسي او په شعوري شاعرۍ کې فکر کول ترڅو ښه شعر جوړ کړي، داسې مثال لري لکه څوک چې د تیگو په جوړولو باندې زحمت وباسي او غواړي چې د لعل ښکلا په کې پیدا شي.

الطاف حسین حالی وايي: د اکثر و خلکو دا نظر دی کوم شعر چې د شاعر د ژبې یا قلم نه فوراً او په غیر ارادي ډول ووځي، ښه شعري، نسبتاً هغه شعر ته چې په ډېر دقت او فکر کولو لیکل شوی وي او لنې ډول ته ناشعوري او دویم ته شعوري شاعري ویلی شو.

د روم مشهور شاعر (ورجیل) به سهار خپل شعرونه لیکل او بیا به یې پرې ټوله ورځ فکر کاوه او هغه به یې اصلاح کول او دا به یې ویل چې: (یره خپل بدرنگ بچی دغه ډول په خټلو پاکوي او ښایسته کوي یې)

(ملتن) داسې نظر لري او وايي: نظم هم په ډېر زحمت او کونښن لیکل کېږي او په هر نیم بیتي کې باید ډېر دقت وشي، ډېر ولوستل شي او د الفاظو بدلول رابدلول په کې وشي، د فارسي ژبې یو شاعر د شعر د جوړولو حالت داسې بیانوي:

برای پاک لفظي شبی بروز ارد

که مرغ و ماهی باشند خفته او بیدار

هغه نظم چې د عامو په زړونو يې تاثير کړی دی، که هغه لنډ وي يا اوږد خو په تکليف او زحمت ليکل شوی وي، داسې نه ده چې بې تکلفه ليکل شوی وي.

(ابن رشيق) وايي: شاعر چې شعر وليکلو په هغه باندې بيا بيا فکر کول او لوستل ضروري دی او خومره چې امکان لري په شعر کې بنسکلا پيدا کول ضروري دی. بيا هم که په شعر کې بنسکلا پيدا نه شوه، دهغې د الفاظو په بدلولو رابدلولو کې هېڅ فکر کول په کار نه دي، اکثره شاعران د شعر په نيم بيتو کې الفاظ بدلوي، رابدلوي چې په دې باندې د شعر خامي نه لري کېږي.

په ناشعوري شاعري کې شعري تجربې ته ډېره اړتيا وي دغه شاعرانه تجربه شاعر دې ته مجبوروي، چې د الفاظو په شکل کې يې بنسکاره کړي. ځکه چې د دغسې تجربې مثال د نوي ماشوم دی، دا به خامخا چغې وهي او خپل ځان به بنسکاره کوي، دې ته د شاعر مجازي اولاد ويلی شو.

خوشحال خټک په دې هکله وايي:

زه د شعر په کار هېڅ نه يم خوشحال
ولې خداي مې کړ په غاړه دا مقال
رنگ زما د شعر هېڅ سره ساز نه دی
لکه سپی راپسې گڼځي په دنبال
که د شعر ويل هر خود صفت وي
بيا به شعر کې پيدا شي انفعال

دا خبره بده نده چا ويلی
 په تحقیق چي شعر حیض دی درجال
 په جهان تر شاعریه بد شه نشته
 خدای اخته مه کړه سپری په دا جنجال
 تفکر د شاعر به لږ مون شین کا
 د غلیم دې په نصیب شي دا اشغال
 یو یې زړه له واره خلکونه جدا شي
 بل اخته وي دخپل فکر په تکال
 بل که هر خو در گوهر به یې په شعر
 عیب جو یې او جاسوسی کا د افعال
 هر شاعری یې په ویلو گوتمندی کا
 که په شعر کې ته من یې دی مثقال
 بل په هسې شان دروغ په کې ویل شي
 چي په خپله دروغ ژن شي دم در حال
 د یار مخ د لاله گل سره نسبت کا
 د لاله د یار له مخه شه مثال
 د معشوقې توري سترگې غمزه گري
 په غزل کالکه سترگې د غزال
 خلک خو بن په خوب ویده وي دی بی خوبه
 د پالنگ د پاسه خوب وي پري محال
 پت په پته وبله او پري تر صباحه
 د ننه لفظ د ننه مضمون په اتصال

چې د شعر فکر ورشي په نماځه کې
 د اعود ذال بدل کاندې په دال
 چې د شعر فکر ورشي په خواړه کې
 سپینې وریژې په مزه شي ورته گال
 دا همه د خپلې پوهې نتیجه ده
 چې شاعر له فکره نه وي فارغبال
 فلاکت د شاعریه سره مل دی
 که شاعر سړی لري جاه و جلال
 سمرقند و بخارا شه هغه زه یم
 چې جهان بخنیم د کنبلي مخ په خال
 ما دا خو توکه چې ولیدل د شعر
 هی توبه د شاعریه له افعال
 چې د شعر فکر ورشي په مجلس کې
 نور عالم خندا هوس کادی ملال
 کشکې زه بې ژبې گونگ وای شاعر نه وای
 تر دا هسې گویا بیه بنه وم لال
 که رښتیا وایم چې غورمې پرې وکړ
 شعر کار دی د ملوک یاد هزال
 درگوهر یاد لولی یاد بي بي دی
 شه قماش یاد بادشاه یاد رزال
 د دوزخ لمبې به کار په عاشق نه کا
 چې یې تاو د دروني دی په دال

د انايي علم و حکمت په کې زياتېږي
 خوک چې ښه وکاد شعر استعمال
 د خبرو تنستې چې و او بدې شي
 خوک اطلس او بي په شعر ځنې شال
 کرامت دی يا اعجاز دی يا جادو دی
 چې په شعر را پيدا شي له قوال
 شعر کار دهر فاسق د فاجر نه دی
 نه د هر يو وړ سترگي د کنگال
 شعر کار يا د سالک يا د مالک دی
 د عاشق دی د درد من دی د ابدال
 د هغه شاعر داني و شه په ژبه
 چې د شعر درداني پلوري په مال
 چې د شعر شاعريه مذكور و شو
 شه خو غور باسه زما په حسب حال
 قصيدي لرم غراله هره باببه
 په حکمت په نصيحت کې مالا مال
 په تعريف د دلبرانو غزلونه
 په صفت د سترگو وروځو زلف و خال
 رباعي ده که قطعې که مثنوي ده
 همگي واره گـ وهر دي درو لال
 په پارسي ژبه کې نور تر ما بهتر دی
 په پښتو ژبه مې مه غواړه مثال

طبيعت مې عطايي نه د تحصيل دى
 كه خبريم د املا په استعمال
 يو ساعت به مې په درس شل مې په بنكار و
 كله بنكار پر بنوم په كسب د كمال
 د جهان تحصيل به كل واړه زما و
 كه اخته نه وای د بنكار په اشتغال
 غاښ وتلى ريره سپينه لا تراوسه
 باز په لاس گرزم په غرونو په جبال
 بندوبست د پښتو شعر ما پيدا كړ
 گڼه شعر د پښتو و غير سيال
 نه يې وزن نه تقطيع نه يې عروض و
 دوه مصرع يې د خفيف بحر دوه طال
 د غزل نه يې مطلع نه يې مقطع وه
 نه صفت نه يې تشبيه نه يې مثال
 مگرزه يې چې گويا په شاعري كړم
 پښتانه يې پوهول ايزد تعال
 په دا بندوبست به نور تر ما بهتر شي
 پس له ما چه كاد شعر قيل و قال
 نن زما خويو خودي پر خوردار ښه
 چې په دا هنر كې نه لري همال
 گلستان زما د نظم شگفته شو
 پرې وهي شيديا بلبله پروبال

گلدستي بي لور په لور په لور په لور په لور په لور په لور په لور په لور په لور په لور
تر کابله تر کشمپره تر بنگال
هر مضمون ته چې د زړه توجه وکړم
طبيعت يې را کوي په استعجال
درست ديوان مې لکه باغ د علم گنج دی
په کې هر رنگه گلونه هر نهال
د ديوان مې که بیت بیت سره حساب کړې
تر څلو پښت زره به تېر شي په سپر کال
په غزل په رباعي مې زړه مټپن دی
چې مداح يېم د دلبرو د جمال
په محشر به مينه وړمه د سنگدلو
که په دا درنېرې تله د اعمال
زه مداح د هېچانه يېم بي د بنکلو
د نور چا په صفت نه لرم يو قال
پلار نيکه مې شهيدان وگورته تللي
پښت په پښت مې دا هنر دی ال په ال
که د جنگو د پرهارو نو درته وایم
چې له درده مې په تن ولکه نال
يو پرهار به مې لا روغ په وجود نه و
بل پرهار به مې په تن ويا په ډال
دا همه زماد توري صدقه ده
پښتانه چې پرگني خوري سيور غال

نن به درست د هندوستان دولت د دوی و
 پښتانه که کم همت نه وای جهال
 یگانه ځوانان که زرماسره وای
 نورزما و په پنجاب باندي يرغال
 که هرڅو یې سازومه نه سازېږي
 پښتانه دي د نړو کانو ديوال
 هومره قام هومره عالم سردار یې هسې
 سرگردان گرزې په تېښته دا منوال
 تر اويا کلونو تېر شوزما عمر
 زړه هغه دی تن پیری، کر پامال
 خدایه هومره مهلت ورکړې په دنیا کې
 چې کاره کارونه سم کاندې خوشحال

(۵۱)

ځینې خلک د شاعر ناشعوري عمل ته د الهام لفظ استعمالوي، دا
 خبره ښه ښکاره واضحه ده چې د پیغمبر الهام حقیقت وي او هغه دا
 حقیقت خلکو ته د پېغام په ډول پوره پوره رسول غواړي. دې کې هغه د
 خپل ځان نه څه کمی او زیاتې نه شي کولای. بلکې څنگه چې پرې یو ایت
 نازل شوی وي په هماغه ډول یې اولس ته وړاندې کوي. د دې برعکس د
 شاعر الهام او دده ادبي حقیقتونه حقیقي نه وي. شاعرانه حقایق د
 شاعر په تصور کې حقیقي وي خو دده ادبي اظهار ورته حقیقي رنگ

ورکوي او دې ته ادبي حقيقت وايو. يعني د الهام پرځای چې د ناشعوري لفظ استعمال کړو، ښه به وي.

په شعوري شاعري کې شاعر يا ليکوال هر وخت د شعر د ليکلو په فکر او خيال کې وي، فکر کوي، مضمون او موضوع لټوي. يو شاعر گوټي خپلو ملگرو ته وويل: زه په نيمه ورځ کې خو شعرونه جوړوم، دا کار بل څوک نه شي کولای، په دوی کې يو ډېر هونبیار او پوهېده چې ښه شعر کوم دی او څنگه جوړېدای شي. خپل شاعري ملگري ته يې وويل: دا چې ته په دومره لږ وخت کې ډېر شعرونه ليکي. دا شعرونه نه بلکې نظمونه دي او په ډېر لږ وخت کې ماهيت، اصليت او حقيقت د لاسه ورکوي.

د بېلگې په ډول لاندې نظم وگورئ چې په شعوري ډول ليکل شوی دی.

راغلي يم

اشنا دا ستا ليدو ته يو ځل بيا راغلي يم
 په ډېرو اميدونو زه په غلار اغلي يم
 د دې لپاره ياره چې احوال درځني پوښتم
 له ډاره په لږزه دا ستا ترخوا راغلي يم
 په مينه کې جفا کله ښه ښکاري ای ملگرو!
 ديدن ته مې د يار نن په موسکا راغلي يم

پورتنی نظم ته هېڅکله شعر نه شو ویلای، که چېرې نظم ته شعر وایو، په حقیقت کې موږ شعر نه پېژنو. که چېرې په شعر کې شعریت (د شعر بنسټیزې اجزواو یې) موجودې نه وي، دې ته نظم وایو، لکه پورتنی نظم بې ښه مثال دی، داسې ډېر نظم لیکونکي شته چې ځانته شاعر وایي.

که چېرې د یو شاعر ذهن ته په ناشعوري یا الهامي ډول د فکر، خیال او احساساتو نه ډکه مفکوره په غیر ارادي ډول په شعر کې راشي او هغه یې ولیکي، د شاعر خوښه نه وي چې شعر ولیکي، بلکې د شعر خوښه وي چې شاعر یې ولیکي، دې ته ناشعوري شعر وایي.

حمید مومند وایي:

ما چې وپیل دا زړه باریکي
غوږو ورکړه یوله بل مبارکي
شعر نه دی دا خوناب د زخمی زړه دی
یا وتلی وروستی دم له خولې د مړه دی
یا نغمه د نیم بسمل مرغه د خولې ده
یا مجنون ته معما ښکلې لیلی ده
یا د وینو اباسین وهلی موج دی
یا له ښاره د حیرت وتلی فوج دی
څو وهي د فکر ژامې باندې شخوند
زیاتوي زما خبرې هومره خوند
نه دې کار د هر نا اهل بوالهوس

چې قدم ږدي د دې ناوې پر جوس
که يې څوک له مخه پورته کا پلو
د بنايست مخې يې نسته هېڅ پلو
دا گوهر له نازکيه پبيه نه شي
ازمپيلی دوباره ازمويه نه شي

دلته حميد مومند د هنري شعر چې شعريت په کې وي، بنکاره کوي او
شعر په پېيلو بنکلو الفاظو تعريفوي او څرگند وي.

حميد د شعر او نظم فرق کوي او هر ناظم ته حق نه ورکوي چې د هنر د
ناوې په بنکلي جرس کې قدم کېږدي.

د حميد هنري استعداد هغه وخت بڼه بنکاره کېږي، چې سپړی د ده د
هنر استعمال په مختلفو اړخونو کې وگوري. پورتنی شعر ته ناشعوري
(راغلی) شعر ويلى شو. (۵۳)

وراثت او محيط (چاپېريال) د شخصيت په تشکيل او همدارنگه د
انسانانو حتی د ټولو ژونديو موجوداتو په ټولو چارو کې جوړونکى
رول لري.

له وراثت څخه موخه او منظور ټول هغه رواني او بدني مشخصات دي
چې د نسل د توليد له لارې له مور او پلار (والدينو) څخه بچيانو ته
لېږدول کېږي.

د وراثت تاثيرات په بدني مشخصاتو د انسان قد، قواره، د سترگو رنگ، جسماني قوت او د بدن د اعضاوو د ځينو نورو برخو ورته والی دی، چې دغه ورته والی ځينې وخت والدينو نه انتقال مومي.

خود وراثت تاثيرات په رواني مشخصاتو د انسان، زکات، استعداد، علم، پوهه، قهر، غوسه، خوشحالي، خفگان او ځينې وخت شاعري او ليکوالي هم والدينو نه انتقال موندی شي. (۵۴)

دا هم امکان لري، چې ځينې وخت شاعري يا ليکوالي په وراثت کې انسان ته پاتې شي او د يو ليکوال په روحياتو او نفسياتو کې د شاعرۍ استعداد او زکات پروت وي، چې د کورنۍ نه ورته پاتې وي.

په پښتو ادبياتو کې داسې ډېری مثالونه موجود دي، د خوشحال خان په ادبي مکتب کې د هغه ډېری لارويان د هغې د کورنۍ زامن او لمسيان دي، چې د منځنۍ دورې پورې اړه لري.

په لرغونې دورې کې يې مثال شيخ اسماعيل دی، چې د بيت نيکه زوی و او په معاصره (اوسنۍ) دورې کې يې ډېر مثالونه شته خو د بېلګې په ډول د شمس الدين مجروح زوی بهاو الدين مجروح يې ښه مثال ښودلی شو. مونږ نفسياتي او روحياتي کره کتنه لرو، دغه کره کتنه ډېره لرغونتيا نه لري او د نوي عصر زېږنده ده.

د دې کره کتنې بنسټ (فرويد) ايښی دی، په دې کره کتنه کې، کره کتونکي هڅه کوي، چې په ادبي اثر کې د ليکوال تحت الشعور مطالعه کړي او هغه ټول روحي او نفسياتي عوامل ځانته معلوم کړي چې د ده

ادبي اثر د رامنځ ته کېدو سبب ګرځېدلی وي، دغه کره کتنه ژورې مطالعې ته اړتیا لري.

دا چې په ارثي خصوصیاتو کې د انسان زکات، استعداد او پوهه انتقال موندی شي، نو شاعري او لیکوالي هم د یو انسان په زکات او استعداد پورې اړه لري او انتقال موندی شي، که چېرې یو شاعر یا لیکوال ته شاعري یا لیکوالي ارثاً پاتې شي، دې ته تحت الشعوري شاعري ویلی شو چې مثالونه یې پورته ذکر شو.

دا چې لیکوالي یا شاعري ځینې وخت په وراثت کې انتقالېږي او مثالونه یې پورته ذکر شول غواړم په درېیو ادبي دورو کې داسې مثالونه تاسې (لوستونکیو) ته وړاندې کړم، چې د دوی شعرونه هم یو اندازه یو د بل سره نږدې والی ولري.

د بیت نیکه مناجات:

لویه خدایه، لویه خدایه
ستا په مینه په هر ځایه
غرو لار دی درناوې کې
ټول ژوي په زارې کې
دلته دې د غرو لمنې
زموږ کېږدی دې په کې پلنې
دا وګړي ډېر کېږي خدایه
لویه خدایه، لویه خدایه

دلته لږ زموږ اور بل دی
 و وړ کورگی دی و وړ بور جل دی
 مینه ستا کې موږ میشته یو
 بل د چاپه مله تله نه یو
 هسک او مخکه نغښته ستا ده
 د مړو وده له تاده
 دا پالنه ستا ده خدایه
 لویه خدایه، لویه خدایه

(۵۵)

مناجات پتې جرگې او د راز خبرو ته ویل کېږي او الله تعالی ته د بنده عاجزي، خواري او احتیاج وړاندې کول دي او د الله تعالی څخه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو غوښتنه، بلنه، دعا او زاري کولو ته وایي لنډه دا چې پورتنی شعر مذهبي رنگ لري اوس د بیت نیکه د زوی شیخ اسماعیل شعر گورو:

اسماعیل پارکی:

تېښته وکړه له ابلیسه
 چې ابلیس لعین ښکاره شي
 هلته ورکه پلوشه شي
 ټول نړۍ توره تیاره شي
 سړی وړان سي له ابلیسه

غوڅ د پس په کتاره سي
که هر چا ابلیس خرڅ کړ
نويي هله ننداره سي
که سړی ابلیس ته پر سو
نو پر کورد ویرناره شي

(۵۶)

پورتني شعر په لرغوني دورې کې د بيت نيکه د زوی شيخ اسماعيل شعر دی، د دواړو شعرونو ته چې مور وگورو، له ورايه معلومېږي چې مذهبي رنگ لري. شيخ اسماعيل ته شاعري له خپلې کورنۍ نه ارثاً پاتې وه او د پلار او زوی د شعرونو ځانگړنې يو اندازه يوله بل سره ورته والی لري، چې دې ته تحت الشعوري شاعري ويلاى شو.

په منځنۍ دورې کې که د خوشحال خان ادبي مکتب باندي يو نظر وکړو، دې د ژوند په هره برخه کې شاعري کړې ده. خود ننگ او نارينتوب په باب يې ډېر شعرونه ويلي دي. وايي:

د افغان په ننگ مې وتړله توره
ننگيالی د زمانې خوشحال خټک يم
په خپل نام و ننگ چې راشم لېونی شم
خبردار کله په سود و زيان دلک يم
چې نيولی مې دا هوډ د ننگ و نام دی
که له خپله هوډه واورم کنيزک يم

اشرف خان هجري وايي:

تخت و تاج ته به سرکوز د همت نه کا
چې په داد د دهر پوه ازاد مرد دی

په منځنۍ دورې کې د خوشحال خان او د کورنۍ شاعري يې يو اندازه ورته والی لري. دا چې کورنۍ ته يې شاعري په تحت الشعوري ډول پاتې وه، د شعر ورته والی يې هم په همدې ډول يوڅه يو شان دی، د خوشحال په شاعرۍ کې عشقي برخه ډېره لېدل کېږي، خو په کورنۍ کې يې هم د (اشرف خان هجري، عبدالقادر، صدر خان، سکندر خان، حليمه خټکه) په شعرونو کې دغه برخه شته.

د ناول او رومان توپير او تړاو

په اجتماعي علومو کې ځينې توکي ټولنملی، جامع او مانع پېژندنه نه لري، لکه: شعر او داسې نور توکي.

د هرې ټولنې د بنسټلار ارزښتونه، بڼه او بدو معيار ټاکنه او داسې نور مسايل سره فرق کوي، نو ځکه د شعر لپاره يو تعريف چې د ټولو خلکو لپاره د منلو وړ وي نه لرو.

ناول او رومان هم لکه د ادب د نورو منظومو او منشورو ډولونو په څېر کومه ځانگړې، ټاکلې، کوټلې او د ټولو له خوا منلې پېژندنه نه لري.

ادبپوهانو يې بېلابېلو ځانگړنو ته په کتنې او پاملرنې يو لړ توضيحي او تشریحي پېژندنې وړاندې کړي دي، چې مشترک ټکي پکې ډېر دي.

ناول هغه نثري کيسې يا داستان ته وايي، چې له لنډې کيسې څخه لوی او د رومان څخه لنډه وي يا ناول هغه نثري کيسه ده، چې کله فرضي او کله حقيقي پېښه پکې بنودل شوې وي، چې د رښتيا گومان پرې کېږي.

رومان هغه کيسې ته وايي، چې له ناول څخه اوږده وي او د ژوند ډېرې او بېلابېلې خواوې پکې ښکاره شوي وي او د پېښو د يوې سترې لړۍ پتصوير په ادبي کالب کې ځايوي.

د ناول ننی پيشرفته ژانر قدامت په بل شکل ډېر پخوانی دی. په قران کريم او نورو اسماني کتابونو کې د الهي ارشاداتو ډېره برخه د کيسو په بڼه راغلې دي.

د حضرت نوح (ع)، حضرت ابراهيم (ع)، حضرت عيسى (ع) او نورو پيغمبرانو حال د پند او عبرت لپاره د کيسو په ډول بيان شوی دی.

لکه څنگه چې د ليک او ژبې پيداېښت د حضرت ادم (ع) نه پيل کېږي، دغه ډول د کيسې پيداېښت هم د ادم (ع) او يا د دې څخه هم پخوانی تاريخ لري.

د لرغون پېژندونکيو د تحقيق پر اساس د ليک تاريخچه د ميلاد څخه پنځه زره کاله له مخې پيل شوې ده.

په دې لړ کې لومړنۍ ليکل شوې کيسې د ميلاده دوه زره کاله پخوا په مصر کې د ونو پر پوستکو ليکل شوي دي او تر لاسه شوي دي.

دا کيسې د مصر د خوفو کورنۍ په پاچاهانو يا واکمنانو کې درېيم پاچا ته د هغه زامنو ويلي دي. دا هماغه پاچا و، چې د مصر مشهور احرامونه يې په غوښتنه جوړ شوي دي، چې د نړۍ له مشهورو عجايبو ځينې دي.

له دې وروسته ډېرې ډېرې پخوانۍ کيسې د يوناني ژبې د ايسپ فيبلز په نامه مشهورې دي، چې پښتانه ورته د لقمان حکيم کيسې وايي. د دغو کيسو مجموعه د ميلاد څخه دمخه په دويمه پيړۍ کې بيبريس

ليکلې وې، د دغو کيسو پښتو ژباړه ميجر راورټي د ايسپ الحکيم په نامه ژباړلې دي.

په هند کې د پخواني مذهبي کتاب ريگويدا يوه برخه (برهمن ايشد) يې ډېرې کيسې لري. په سانسگريټ ژبې کې کليله او دمنه هم د يادولو وړ ده.

په فارسي ژبه کې د فردوسي شاهنامه او په پښتو کې ادم خان او درخانی، دلی او شهی، يوسف خان او شيربانو او نورې ډېرې ملي ولسي کيسې د يادولو وړ دي.

دغو پورتنیو مواردو او موضوعاتو د هنري نثر لپاره لار هواره کړه او د وخت په تېریدلو د نمونې په ډول ناول او رومان هم پيدا شو.

د ناول لیکنې پیلامه په ۱۷-۱۸ میلادي پېړۍ کې پیل شوې ده. ځینې وایي په اروپا کې پیل شوې ده او بیا ځینې وایي ایټالیا کې پیل شوې ده.

خو د ډېرو پوهانو پر اند ناول اصلا د ایټالوي ژبې د novella څخه اخیستل شوې ده، چې تحت اللفظي معنایې نوې خبره ده.

د ایټالیا د لسو گړندویانو لس بېلابېلې کيسې بوکاجيو د ډیکاميرن په نامه خپرې کړې، په لومړيو کې دغه کيسو ته يې د ناول نوم ورکړی و، وروسته چې په انگریزي ادب کې د دې پر پیروۍ کيسې وليکل شوې هغه ته يې د ناول نوم ورکړ.

په انگرېزي ادب کې لومړی ناول پامیلا په نوم سمویل چرډسن لیکلی دی. بیا په المان کې لوس شاعر هایینه ورته وده ورکړه.

په ۱۹ پیړۍ کې فرانسې ډېر ښه ښه ناول لیکونکي درلودل او بیا روسې کې تولستوی او ماکسیم ګورکي اثار د یادولو وړ دي.

په فارسي ژبې کې لومړني ناول او رومان لیکونکي، لکه: محمد باقر، ناظم حکمت او داسې نور دي.

اردو ژبې ته هم ناول لیکنه د انگرېزي ادبياتو څخه راغلی دی او لومړنی ناول نذیر احمد په اردو ژبې د مرات العروس په نامه لیکلی دی او د دې ژبې نور ناول لیکونکي لکه: عبدالحلیم شرر، منشي پریم چند او داسې نور لیکوالان دي.

د رومان تاریخي شالید له ناوله پخوانی دی. حبیب الله رفیع صاحب په کتابونو او دریاونو اثر کې وایي: (د ناول پیدایښت له رومانه وروسته دی او د رومان پیدایښت پخوانی دی.)

اروپایانو په دولسمې او دیارلسمې پېړۍ کې هغو کیسو ته رومان ویلې چې په کومه روماني (فرانسوي، ایټالوي، پرتګالي او داسې نورو) ژبو ویل کېدې.

ډېرو ادب څېړونکیو لومړنی رومان د پیکارسیک روایتونه بللي دي، چې په شپاړلسمې پېړۍ کې په هسپانیه کې دود او مروج وه.

بیا وروسته په اولسمې پېړۍ کې په انگلستان کې the character په نامه منځ ته راغی، چې د بېلابېلو اشخاصو کرکټرونه او نور حالت پکې راتله.

د انواع ادبي لیکوال سیروس شمیساوایي: (په ۱۹ پېړۍ کې رومان د ټولو حماسي اثارو په سر کې ودرید او ډېر پرمختګ یې وکړ).

په ۲۰ پېړۍ کې رومانونو ډېر پرمختګ وکړ او د اروپا او امریکا په سلو کې ۹۰ رومانونه او ۱۰ نور اثار دي.

په ټولې نړۍ کې روسي رومانونو ډېر ارزښت ترلاسه کړ او د ټولې نړۍ له رومانونو یې ارزښت ډېر دی.

په فارسي ژبې کې لومړنی ناول ناظم حکمت د فرانسوي ژبې نه ژباړلی دی او لومړنی رومان د (شمس و طغرا) په نوم محمد باقر میرزا لیکلی دی.

د نړۍ مشهور ناول لیکونکي ډېر دي، چې د یو څو تنو نومونه دا دي: چارلز ډیکنز، ډي ایچ لارنس، چین استین، ایچ جې ولز او داسې نور دي. په انگلستان، فرانسوي، امریکایي، الماني، ایټالوي او روسي ژبې کې ښه ښه رومان لیکونکي تیر شوي دي او د دې ټولو ملکونو نه د پنځو تنو نومونه د رومان نومونه یې وړاندې کوم:

۱. تولستوی (جنگ او سوله).

۲. بالزاک (باباګوریو).

۳. چارلز ديکنز (د يوید کاپرفیلډ).

۴. استاندال (سور او تور).

۵. هنری فیلډنگ (تام جونز).

لکه څرنگه چې د شعر لپاره اساسي توکي تخيل، احساسات، عاطفه، وزن او اهنګ او داسې نور فرعي توکي دي، چې د دغو توکو پر اساس شعر له نظم نه بېلولای شو. (۵۷)

دغه شان ناول او رومان هم اساسي توکي لري، چې د دغو توکو په درلودلو سره ښه ناول او رومان پېژندلای شو.

کيسه، پلاټ، کرکټرونه، مکالمې، منظر ليکنه، ژبه، پيغام او داسې نور د ناول توکي دي.

کيسه، پلاټ، کرکټرونه، تلوسه، منظر کښنه، پيلامه او پايله، په کيسو کې کيسې او داسې نور د رومان توکي دي. (۵۸)

د ناول او رومان تړاو: د ناول او رومان ترمنځ تړاو په اصلي توکو کې ښودلای شو، د مثال په ډول په دواړو ژانرونو کې کيسه، پلاټ، کرکټرونه، مکالمې، تلوسه، منظر ليکنه او داسې نور توکي شريک شته دي، چې د يو ښه ناول او رومان لپاره اړين دي، خو سره له دې چې تړاو يې په دغو توکو کې دی، توپير يې هم په دغو توکو کې دی.

د ناول او رومان توپير: د ناول او رومان توپير په لاندې ډول دی:

۱. رومان له ناوله پخوانی ژانر دی، چې رومان په ۱۲ - ۱۳ م پېړۍ د رنسانس په دوره کې پیدا شوی دی، خو ناول نوی ژانر دی، چې په ۱۸ - ۱۹ پېړۍ کې پیدا شوی دی.

۲. د رومان کیسه لویه وي، او د امکان تر حده چې په څو توکونو کې ولیکل شي او ناول په یو ټوک کې لیکل کېږي، خو ځینې رومانونه په یو ټوک کې هم شته، لکه: د هوگو بېنوا یان.

۳. د ناول په نسبت د رومان کیسه ستره او په زړه پورې وي، ان د یوې پېړۍ مسایل هم پکې راځي. په ډېره پراخه پیمانه کرکټرونه او په کیسو کې کیسې پکې وي او د رومان په مقصد او پیغام په اسانۍ څوک نشي پوهیدای.

۴. رومان لیکونکي په نړۍ کې کم او ناول لیکونکي زیات دي.

۵. د رومان لیکل د ناول په نسبت ستونزمن کار دی.

۶. په ناول کې لوستونکی د پیل او پای نقطې بڼه احساسولای شي، خو په رومان کې ستونزمن کار دی.

۷. په رومان کې ځینې وخت خیالي موضوعات ډېر وي، چې د ژوند سره اړخ نه لگوي، خو د ناول موضوعات حقیقت ته نږدې وي، له همدې امله د رومان نه د ناول ویونکي ډېر دي.

۸. په رومان کې ټول اصلي توکي په پراخه پیمانه راوړل کېږي، خو په ناول کې د رومان په نسبت لنډې وي.

د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې هیومانیزم

د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې هیومانیزم د ګل او انسان دوستي د یوې ځانګې یا جز په ډول تر سترگو کېږي.

هیومانیزم (Humanism) لاتیني کلمه ده او معنا یې انسان پالنه، د بشر د اصالت مذهب ته وايي.

(هیومانیزم د شرقي او غربي فلاسفه ووله نظره) لیکوال د (محمد رضا جعفری) په حواله لیکي: (هومان: انسان دوست، د همنوعی، دوست، بشر دوست ته وايي. هوماني: انسانیت، مروت، شفقت، انساني صفاتو ته وايي. هومانان: انسان دوستان، بشر دوستان او خیر خواهانو ته وايي.) (۵۹)

د استاد گل پاچا الفت د شعرونو یوه برخه هیومانستي مسایل په هنري ډول وړاندې کوي، دده په شعرونو کې د انسان دوستي، بشر دوستي، انسانیت، مروت، شفقت، خیر خواهي، همدردی، مساوات، عدالت، اتفاق، د انسانانو حقوق او داسې نور ډېر هغه مسایل، چې د انسان د ژوند د پېشرفت پورې اړوند دي، پخپلو منظومو او منشورو لیکنو کې ذکر کړي دي.

د هیومانیزم اصطلاح په پښتو ژبه کې د انسان دوستی، انسان

پالنه او د انساني اصالت مکتب له کلماتو سره په معادلت کې کاروي، یا هیومانېزم هغه فلسفه ده، چې انسان ته د خپلو تاملاتو په مرکز کې ځای ورکوي او د ټولو شیانو محوريې ګرځوي او د انساني اصالت، وډې او غوړېدو ښه مناسب شرایط برابروي.

د هیومانېزم اصطلاح د لومړي ځل لپاره په روم کې (Homo) په معنا استعماله شوه، چې د انسانیت معنا ورکوي. (۲۰)

د انسان له پیدایښت سره د انسان دوستۍ مفکوره موجوده وه او دغه فلسفي نظر باید د نړۍ له هر انسان سره وي، چې د استاد الفت د شعري کلیاتو زیاته برخه هیومانېستي شعرونه او فکرونه لري.

دغه (هیومانېستي) اصطلاح د بشر دوستۍ او انسان دوستۍ لپاره کارول کېږي، هیومانېزم په څوارلسمو او پینځلسمو پېړیو کې د اروپا په ایټالیا هېواد کې منځته راغلی دی، چې یوازینی موخه یې د لرغوني ادب څېړنه وه، هومانست هغه څوک دی، چې د بشري پوهنو په اړه څېړنې کوي، پر هیومانېزم پوهه او له هغې څخه په انساني ټولنو کې له هغې څخه ګټوره استفاده کول او کارول په تېره بیا په انساني ټولنه کې د نېکو او حسنه اړیکو کې ترې کار اخیستل ډېر مهم او ضروري کار دی او د انسان لپاره ډېر اهمیت لري.

د اسلام مقدس دین د انسان بشري کرامت ته په ډېر لوړ ارزښت قایل شوی دی، یعنې انساني کرامت او مقام ته په دومره زیاته اندازه قایل شوی، چې حتا هغې وړې نطفې ته هم د قدر او درنښت په سترګه ګوري او د هغې سقط (زیانول) هم د جنایت په نوم پېژني او په اسلامي

شريعت کې په دې اړه ځانگړي احکام موجود دي، چې د ژوند له پيل څخه تر مرگه او له مرگ څخه وروسته هم د درنښت او قدر وړ گڼل شوی دی، انسان په مخلوقاتو کې اشرف گڼل شوی او له عالي موجوداتو څخه شمېرل کېږي، دی له نورو ژويو څخه ځانگړنه لري، چې په ټولو موجوداتو کې دده غوره والی په عقل، خبرو، بيان او ارادې کې پروت دی او تر ټولو مهمه داده، چې خیر رسوونکی دی. (۲۱)

لنډه دا چې د اسلام دين، چې د انسانيت، بشر دوستی، مرستی او همدردی دين دی، چې پر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د الله تعالی له خوا نازل شوی دی، دا هغه مکتب دی، چې په کې شامل ټول عناصر لکه اخلاق، سیاست، اقتصاد، تشکيلات، فلسفي عقايد او افکار، یو له بله سره تړلي او همغږي دي، چې په ټولو کې يې وينه بهېږي او په يوه روح ژوندي دي.

اسلام د انسانيت، عدالت، کرامت او برابری تعبير دی، اسلام غواړي چې سپېڅلي هیومانستي قوانين او احکام د انسانانو د عزت او ابرو د ساتنې لپاره برابروي او د خلکو عزت، آبرو، برابري، مساوات، وروري، مرسته او همدردی ساتي.

په اسلام کې د هیومانيزم فلسفي تاريخ له ټولې نړۍ لرغونی دی او استاد گل پاچا الفت له ديني علم برخمن او همدارنگه زده کړې يې په مدرسو او جماعتونو کې پيل کړې وې، چې د زده کړو پيل يې ديني درسونه و، نو ځکه يې د محتوا، منځپانگې او معنا له مخې شعرونه هیومانستي مفکورې ډېرې لري. دغه هیومانستي مفکورې فلسفه په

يونان او داسې نورو هغو ملکونو چې ډېر لرغونې تاريخ لري، منځته راغی، د اروپا د نسانس په دورې کې غښتلې شوه او ادبياتو ته يې مخه کړه، هيو مانستانو د دې نړۍ پر خوشحاله ژوند د پوهې تر سيوري لاندې او سېدو باندې باور درلود، دغه فکري ډول د منځنيو پېړيو له فکري ډول سره ډېر توپير لري. (۲۲)

استاد گل پاچا الفت شعري کليات د هيو مانيستي شعرونو ډېرې بېلگې لري، چې د نمونې په ډول لاندې مثالونه راوړم:

گوره په سپين مخ باندې توري زلفې
توره شپه څنگه مهروي ان راولي
په ښکلو مينه د هر چار اڅي
خواران زما مينه په ځان راولي
د غريبانو او بېوزلو دوستي
سړي په خيراو په احسان راولي
زړونه باغ باغ شي د دوستۍ په هوا
د ښمني زړونو ته خزان راولي
دوستي د جنگ او جگړو مخه نيسي
صلح و سلام امن و امان راولي
يو دوست د بل دوست د خوښۍ لپاره
خواري زحمت تکليف په ځان راولي
د تورو سپين او سره دوستۍ خاطر ته
هيڅ مخ سړي شونډې تور چشمان راولي

د سترگو کور کې سپين او تور چې گوري
درته د گد ژوند شاهدان راوړي
(۲۳)

له انسان سره مينه او محبت، بڼه اخلاق او کړه وړه، انسان ته د
انسان او خپل ځان په نظر کتل او انسانيت ته احترام درلودل، د
هيومانستي فلسفې برخې جوړوي، چې د استاد (الفت) په پورته
راغلي شعر کې څرگند شوی دی.

د استاد يوه څلوريزه ده:

عقايد که مذهبي که سياسي وي
چې اساس يې محبت بشر دوستي و
په هر اېزم کې چې وي ترې به زارېږم
په دې شرط چې تش نوم نه وي حقيقي وي
(۲۴)

د هيومانېزم فلسفه په اسلام کې له ټولو اديانو مخکينی تاريخ
لري او بايد دغه هيومانستي فلسفه د غير اسلامي ملکونو نه په
اسلامي ملکونو کې ډېر د اهميت وړ او پاملرنه ورته وشي، چې
متاسفانه غير اسلامي ملکونه له اسلامي ملکونو نه دغې
هيومانستي مفکورې ته ډېر پام کوي.

ماخذونه

۱. هاشمي، سيد اصغر، د استاد الفت د شعرونو منځپانگيزه او جولييزه څېړنه، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۹۴ ل کال.
۲. الفت، گل پاچا، محمد اسماعيل يون په زيار، د استاد الفت نثري كليات (لومړی ټوک)، يون کلتوري يون خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۸۷ ل کال.
۳. هاشمي، سيد اصغر، غني خان فلسفي شاعر، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۹۳ ل کال.
۴. عبدالغني خان، غني، كليات، د قومونو او قبايلو وزارت، کابل، ۱۳۲۴ ل کال.
۵. بېلا بېل، پښتو - پښتو تشريحي قاموس (دويم ټوک)، ميهن خپرندويه ټولنه، پېښور، ۲۰۱۲ م کال.

۲. همدا اثر.
۷. شينواری، سر محقق دوست محمد، د ادب د تيوری اساسونه (دويم چاپ)، يارخپرنډويه ټولنه، ننگرهار، (۱۳۹۳) ل کال.
۸. د استاد الفت شعري کليات.
۹. همدا اثر.
۱۰. همدا اثر.
۱۱. لېوال، عبدالغفور، د استاد الفت يا، د استاد الفت فلسفه، ميتوډيک خپرنډوی، کابل.
۱۲. د استاد الفت شعري کليات.
۱۳. همدا اثر.
۱۴. همدا اثر.
۱۵. همدا اثر.
۱۶. همدا اثر.
۱۷. همدا اثر.
۱۸. الفت، گل پاچا، ادبي بحثونه، دانش خپرنډويه ټولنه، پېښور، ۱۳۸۷ ل کال.
۱۹. روهي، سر محقق محمد صديق د الفت، ادبي بحثونه، د الفت ياد، د قومونو او قبایلو وزارت، کابل، ۱۳۲۱ ل کال.
-

۲۰. بېلا بېل، پيدا گوڙي يا د روزني فن، کندن انټرنیشنل خپرندوی،
پېښور، ۱۳۸۴ل کال.

۲۱. د استاد الفت شعري کلیات.

۲۲. همدا اثر.

۲۳. همدا اثر.

۲۴. همدا اثر.

۲۵. کریمی، دوکتوریوسف، روانشناسی اجتماعی، نشر اسباران،
ایران، ۱۳۸۵ل کال.

۲۶. د استاد الفت شعري کلیات.

۲۷. همدا اثر.

۲۸. همدا اثر.

۲۹. همدا اثر.

۳۰. همدا اثر.

۳۱. بېلا بېل، د ښوونکو تربیوي سمینار، خپرندوی د سوېډن کمېټه
پېښور، ۱۳۸۴ل کال.

۳۲. بېلا بېل، د ښوونکو تربیوي سمینار، خپرندوی د سوېډن کمېټه،
پېښور، ۱۳۸۴ل کال.

۳۳. ایوبی، محمد نادر فلسفه، صحاف نشراتي خپرندویه ټولنه،

- پېښور، ۱۳۸۸ ل کال.
۳۴. د استاد الفت شعري کليات.
۳۵. همدا اثر.
۳۶. لېوال، عبدالغفور، د استاد الفت ياد، د استاد الفت فلسفه،
میتوډیک خپرندوی، کابل.
۳۷. د استاد الفت شعري کليات.
۳۸. همدا اثر.
۳۹. همدا اثر.
۴۰. باچا خان، عبدالغفار خان، زما ژوند جد و جهد (دویم چاپ)، د
افغانستان د کلتوري ودې ټولنه خپرندوی، پېښور، (۱۳۸۷) ل کال.
۴۱. د استاد الفت شعري کليات.
۴۲. هېوادمل، سرمحقق زلمی، ننګیالی د زمانې، د افغانستان کلتوري
ودې ټولنه، جرمني، ۱۳۸۱ ل کال.
۴۳. رسا، سیدرسول، ارمغان خوشحال، پېښور، ۱۹۲۴ ل کال.
۴۴. روهي، سرمحقق محمد صديق، د خپرني لارښود.
۴۵. روهي، خپرندوی محمد صديق، شعر پېژندنه، میهن خپرندویه
ټولنه، پېښور.
-

۴۶. هاشمي، سيد اصغر، شعريوهنه، مومند خپرندويه ټولنه، ننگرهار،
۱۳۹۲ل کال.

۴۷. هاشمي، سيد محي الدين، ادبپوهنه، اريک خپرندويه ټولنه،
کابل، ۱۳۸۷ل کال.

۴۸. هاشمي، سيد اصغر، پښتو ژبې ادبي سرلاري، گودر خپرندويه
ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ل کال.

۴۹. هاشمي، سيد اصغر، د پښتو نظم تاريخ، مومند خپرندويه ټولنه،
ننگرهار، ۱۳۹۳ل کال.

۵۰. هيوادمل، سرمحقق زلمی، متن خپرنې ميتودولوژي.

۵۱. زيور، پوهاند زيور الدين، د پښتو ادبياتو تاريخ منځنۍ دوره،
مومند خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۸۹ل کال.

۵۲. ترتيب، رحمانی، شفيق الله، نرگسي وړمې، ۱۳۹۱ل کال.

۵۳. حبيبي، پوهاند عبدالحی، د پښتو ادب لنډ تاريخ، علامه رشاد
خپرندويه ټولنه، کندهار، ۱۳۸۷ل کال.

۵۴. سالمی، محمد عالم، د عمومي ارواپوهنې ارونه، گودر خپرندويه
ټولنه، جلال آباد، ۱۳۹۱ل کال.

۵۵. زيور، پوهاند زيور الدين، د پښتو ادبياتو تاريخ لرغونې دوره،
مومند خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۸۹ل کال.

۵۶. هېوادل، سرمحقق زلمی، د پښتو ادبیاتو تاریخ لرغونې او منځنۍ دروه، دانش خپرندویه ټولنه، پېښور، ۱۳۷۹ ل کال.

۵۷. هاشمي، سرمحقق سید محی الدین، نثري ادب ډولونه، وحدت خپرندویه ټولنه، ننگرهار.

۵۸. هاشمي، سید اصغر، ادبي ژانرونو لنډه پېژندنه، گودر خپرندویه ټولنه، جلال آباد، ۱۳۹۲ لمریز.

۵۹. روهي، سرمحقق محمد صدیق، د پښتو ادبیاتو تاریخ، دانش، پېښور، ۱۳۸۴ ل کال.

۶۰. همدا اثر.

۶۱. همدا اثر.

۶۲. خټک، خوشحال خان، دستار نامه، د پروفیسور پردل خان خټک په زیار، پېښور، ۱۹۸۵ م کال.

۶۳. د استاد الفت شعري کلیات.

۶۴. همدا اثر.

د پښتو ادب نوې ښکلا او د هاشمي د ادبي پنځونو هارونه

د پښتو په معاصره دوره کې د ادب د
اسمان پرمخ نوي ستوري را ښکاره
او د ادبي څېړنو او هنري ليکنو وړانګويي د
پښتو ادب په څرمانښامي باندې د شفق
روښانه رڼا خوره او ولورولنه، چې

اوسمهال هم د ادب په اسمان کې يو شمېر نوي ستوري څرکونه
وهي او ورځ تربلې د خپلو څېړنو او پنځونو پلوشې تر لرې واټن
پورې غزوي او د خپلو ادبي پنځونو څخه د پښتو د ادب ناوې ته
تلپاتې هارونه جوړوي.

اوسمهال د ځوانوليکوالو په لړ کې د ښاغلي هاشمي ستوری د
ختیځ د ادب په اسمان کې د هر چا پاملرنه جلب کړې. نوموړی په

هغه چاپيريال کې ژوند کوي، چې هلته استاد پوهاندرنستين، قيام الدين خادم او گل پاچا الفت وینوهم له دې سيمې څخه په ادبي ډگر کې لوی همت او هنرونه اخیستي و چې او سمهال يی د پښتو د ادب په بڼې کې هر ډول گلان غوړيدلي او گڼ شمېر ادبي بوراگان ترې خوند اخلي. سيد اصغر هاشمي ټوله کورنۍ په علمي روښانتيا باندې ښکلې ده چې پلار (علمي رېته، پوهنمل سيد رحمن هاشمي) او سمهال د ننگرهار په ښوونې او روزنې پوهنځي کې استاد، نیکه يی سيد عبدالمنان هاشمي د خپل وخت لومړنیو کسانو څخه و چې د هیواد په پلازمینې (کابل) دارالمعلمين کې يې زده کړې پای ته ورسولې، د هاشمي دوه وروڼو په هالنډ او هندوستان کې د ماسټري زده کړې کړي دي او او سمهال په خپل هیواد کې په بېلابېلو ادارو کې دندې ترسره کوي.

د انگلستان د نامتو ليکوال او ارواپوه ډاکټر سمايلز په وینا د انگلستان خلک پر خپل ځان باندې تلپاتې ويسانگري او هرکار په ذوق سره سرته رسوي، نو په همدې اساس انگلستان وگړو پرمختګ کړی او د بهرنۍ هڅې پر ځای د انسان خپل داخلي هڅې يو انسان د بري منزل ته په لنډ واټن کې رسوي. د نوموړي د خبرې

په تاييد همدا حس او هڅه د نساغلي هاشميه وجود کې شته او د همدې هڅوپه اساس شپه او ورځ د کتابونو مطالعې، څېړنو او تخليق ته ځانگړې کړې ده او د ډاکټر سمايليز په وينا د انسان په پرمختگ کې د هغه مسلک سره د نوموړي مينه هم اړينه ده چې اصغر دا ځانگړتيا هم لري د ادب، د مطالعې او ادبي پنځونه په لټه تلپاتې زيارگالي، نوموړي په کم سن کې گڼ شمېر ادبي اثار د پښتو ژبې د غښتوب په موخه ډالۍ کړي دي.

نساغلي هاشمي څېړنې، تخليق تر څنگ په ژباړه کې هم بنه وړتيا ښودلې ده، چې يو شمېر اسلامي کتابونه يې له فارسي څخه پښتوته ژباړلي دي او د نوموړي ځينې اثار په دري او انگليسي ژبو باندې د نورو ليکوالو له خوا ژباړل شوي دي.

دا هم د نوموړي د چاپ شوو اثارو لړليک:

څېړنې:

۱: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د نظم تاريخ (لومړۍ او دويمه دوره)، مومند څېړندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۲ ل کال.

۲: هاشمي، پوهنيار سيد اصغر: د استاد گل پاچا الفت د شعرونو منځپانگېزه او جولېزه خپرنه (د ماسټرۍ تېزس)، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۹۳ ل کال.

۳: هاشمي، پوهنيار سيد اصغر: ادبي وړانگې، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۹۳ ل کال.

۴: هاشمي، پوهنيار سيد اصغر: د الفت مرغلرې (سريزه، زياتونه او وپيانگه)، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۹۳ ل کال.

۵: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: شعر پوهنه، مومند خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۱ ل کال.

۶: هاشمي، پوهنيار سيد اصغر: د خپرنې بنسټونه (د تحقيق فن او لارې چارې) يار خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۴ ل کال.

۷: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: بولله له پيله تر خوشحاله، مومند خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۱ ل کال.

۸: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: ادب پوهنې آرونه، مومند خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۱ ل کال.

۹: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر هاشمي: غني خان فلسفي شاعر، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۹۲ل کال.

۱۰: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر هاشمي: ادبي مرغلرې، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۹۲ل کال.

۱۱: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر هاشمي: ادبي درو ټاکنه، ۱۳۹۲ل کال.

۱۲: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر، د پښتو ژبې ادبي سرلاري، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ل کال.

۱۳: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر، د ليک او لوست اسانه زده کړه، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۱ل کال.

۱۴: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر، ادبي مرغلرې (دويم ټوک)، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۹۲ل کال.

تخليقات:

۱: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: برخليک (ناول)، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۱ل کال.

۲: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر، د فکر بيان (لنډې نثري ويناوې): ۱۳۹۳ ل کال.

۳: هاشمي، پوهنيار سيد اصغر: د فکر پلوشي، ۱۳۹۴ ل کال.

ژباړې:

۱: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د بهلول نصيحتونه، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۲: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د حضرت محمد (ص) لنډ ژوند ليک، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۳: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د حضرت ابوبکر صديق (رض) لنډ ژوند ليک، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۴: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د حضرت عمر (رض) لنډ ژوند ليک، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۵: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د حضرت عثمان (رض) لنډ ژوند ليک، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۲: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د حضرت علي (رض) لنډ ژوند ليک، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ل کال

راټولونې:

۱: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د ادبي ژانرونو لنډه پيژندنه، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ل کال

۲: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د ادبي اصطلاحاتو سيندګی، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۹۳ل کال

۳: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د استاد گل پاچا الفت ستاينې (راټولونه او سرريزه)، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۹۳ل کال

چاپ ته تيار اثار:

د پښتو ژبې ادبي سرلاري (دويم او درېيم) ټوک، نړيوالې ادبي خپرې، ادبي نظم ډولونه او پيداينبت يې، د لرغونې دورې نثري اثار او پيداينبت يې، د لوديانو او سوريانو ليکوال، اخلاق د امام غزالي له نظره، شاعران او مشاهير، د پښتو ژبې تاريخ، د فکر يون، ادب تيوري او ادبپوهنې بنسټونه.

اوسمهال نړۍ د ساينس او ټکنالوجي د پرمختگ سره د انساني ژوند په گڼو برخو کې اسانتياوې رامنځته شوي دي او د علمي پرمختگ په موخه هم اوسني ليکوال د همدې انټرنیټي وسايلو څخه کار اخلي چې ښاغلی هاشمي هم ورسره بلدتيا لري او هم هره ورځ د نوموړي ادبي، سياسي، ټولنيزې او ارواپوهنيزې مقالې د پښتو په بيلا بيلو ويبپاڼو کې خپرېږي چې تر دې مهاله يې د مقالو شمېر نژدې ۲۰۰ ته رسيدلي دي.

په اتلسمه پېړۍ کې په فرانسه کې يو فيلسوف تېر شوی دی هغه وايي کوم انسان چې د تفريح په ارزښت پوه نه شي نو هغه کس د کار کولو وړتيا هم نه لري خو ښاغلي هاشمي په دې ډگر کې هم مخکښ دي، نوموړی د شلو کلونو راهيسې د پهلواني او داسې نورو لوبو په برخه کې ښه ځليدلی دی چې لوبې يې د هيواد په داخل او بهر کې گټلي دي. نوموړي د ادبي او فرهنگي هڅو تر څنگ هره ورځ يو ځانگړی وخت د سپورت تمرين له پار هم ټاکي.

په اسلاميت او افغانيت مين

پوهنيار فهيم بهير

د البيروني پوهنتون استاد

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو گرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كابل د كب پر (۲۸) مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په ياده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينگ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملى كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې گټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملگرتيا كړې او دا فرهنگي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنگ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنگي خانگه

مننه او کور وداني

د افغانستان ملي تحريک د هېواد پال او فرهنگپال شخصيت
بناغلي (محبوب الله خان) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر
چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحريک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ
لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. مور له ټولو درنو هېوادوالو
څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د
کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسي وغځوي.

يو ځل بيا ددې اثر له ليکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو
چې ددې اثر د ليکلو او چاپولو جوگه شول.

په فرهنگي مينه

د افغانستان ملي تحريک

روحی و پرانی

سید اصغر هاشمی

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۴۹

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**